

Siniša Lajnert

Hrvatski državni arhiv

Marulićev trg 21

Zagreb

BANKA BRAĆE TURKOVIĆ D.D. ZAGREB (1919-1948)

UDK 336.713Turković(497.521.2Zagreb)“1919/1948“

UDK 930.253:[336.713Turković(497.521.2Zagreb)

Izvorni znanstveni rad

Rad obrađuje ustroj, poslovanje i likvidaciju Banke braće Turković d.d. Zagreb u vremenskom periodu od godine 1919., kada je banka osnovana, pa sve do godine 1948., kada je završena njezina likvidacija. Propast Banke braće Turković d.d. Zagreb počinje općom ekonomskom krizom kada je, uslijed poremećaja kreditnih odnosa, došla u poteškoće prilikom naplaćivanja svojih potraživanja i unovčavanja ostale aktive. Banka braće Turković d.d. u Zagrebu uistinu nije poslovala još od godine 1932., otkako je došla u po-teškoće. Zavod se godinama nalazio u tihoj likvidaciji. S obzirom na plansku likvidaci-ju privatnih novčarskih zavoda, u socijalističkoj Jugoslaviji je 21. rujna 1946. određena likvidacija zavoda, koja je završena 5. srpnja 1948. godine.

Ključne riječi: Bankarska radnja braća Turković u Zagrebu, Braća Turković, bankarska radnja d.d. Zagreb, Banka braće Turković d.d. Zagreb, bilanca, ekonomska kriza, likvidacija, 1919. – 1948.

1. Uvod

Cilj ovog rada je prikaz ustroja, poslovanja i likvidacije Banke braće Turković d.d. Zagreb (1919. – 1948.). Banka je osnovana u siječnju 1919. kao privatna banka braće Vladimira, Davorina i Velimira Turkovića pod nazivom Bankarska radnja braća Turković sa sjedištem u Zagrebu. Tvrtka je bila javno trgovačko društvo, a javni članovi bili su navedena braća Turković. U listopadu 1920. pretvorena je banka u dioničarsko društvo pod nazivom Braća Turković, bankarska radnja d.d. Zagreb. U svibnju 1922. stupio je zavod u užu interesnu zajednicu s Prvom hrvatskom štedionicom u Zagrebu, koja je početkom 1935. posjedovala 25 % dionica, dok je tvrtka Banac imala 15 %, a braći Turković preostalo je 60 % dionica. Banka se bavila redovnim bankarskim poslovima i financijskim operacijama obitelji Turković.

Osim toga obavljala je prodaju belgijskih automobila, motocikala i bicikala. Godine 1941. banka mijenja naziv u Banka braće Turković d.d. Zagreb. Godine 1946. ulazi u proces likvidacije, koji završava 1948. godine. Članak se temelji prvenstveno na proučavanju sačuvanog arhivskoga gradiva koje se nalazi u Hrvatskom državnom arhivu. Osim analize arhivskih fondova, u radu su obrađeni i izvodi iz trgovačkih registara nadležnih sudova, kao i drugi predmetni akti i propisi objavljeni u službenim glasilima, te predmetna literatura.

2. Javno trgovačko društvo Bankarska radnja braća Turković u Zagrebu

Sudbeni stol kao trgovački sud u Zagrebu objavio je 23. siječnja 1919. da je u trgovačkom registru upisana tvrtka Bankarska radnja braća Turković sa sjedištem u Zagrebu. Tvrtka je bila javno trgovačko društvo, a javni članovi bili su Vladimir Turković, Davorin Turković i Velimir Turković. Prokurist tvrtke bio je Miloš Pievac. Tvrtku su bili ovlaštteni potpisivati pod pečatom tvrtke od suvlasnika samo dr. Vladimir Turković i Davorin Turković, svaki sam, te prokurist Miloš Pievac, uz supotpis jednog od te dvojice suvlasnika.¹

Prema važećemu Trgovačkom zakonu od 16. svibnja 1875., trgovačka društva postajala su javna kada je dvije ili više osoba pod zajedničkom tvrtkom uz neograničenu i solidarnu obvezu vodilo trgovački obrt. Osnutak javnog trgovačkog društva društveni članovi bili su dužni, radi upisa u registar trgovačkih tvrtki, prijaviti sudbenomu stolu na čijem području se nalazilo sjedište društva. Međusobne pravne odnose društvenih članova uređivao je prije svega društveni ugovor. Za izdatke društvenog člana koje je isti činio u društvenim poslovima, za obveze koje je primio na sebe u ime društva i za gubitke koje je prouzročio jamčio je samo društvo. Svaki član društva jamčio je društvu za štete koje je prouzročio svojom krivnjom. Ni jedan član društva nije mogao bez privole ostalih na vlastiti ili tuđi račun sklapati poslove koji su zadirali u poslovnu struku društva. Ni jedan član društva nije mogao bez privole ostalih primiti novog člana u društvo. Ako je vođenje poslova društvenim ugovorom ili kasnije sklopljenom pogodbom povjerenom jednomu ili više društvenih članova, ostali su tada smatrani isključenim od vođenja poslova. Za postavljanje prokurista, ako odgoda nije bila skopčana s pogibelji, bila je potrebna privola svih članova kojima je povjerenom vođenje poslova ili, gdje nije bilo tako povlaštenih članova, privola svih članova društva. Prokuru je mogao opozvati svaki društveni član koji je bio ovlašten podijeliti je. Koncem svake poslovne godine ustanovljavao se dobitak ili gubitak na temelju inventara i bilance te se izračunavao svakomu članu njegov pripadajući dio. Članovi javnog trgovačkog društva jamčili su solidarno cijelim svojim imetkom za društvene obveze. Svaki pojedini član koji je bio ovlašten zastupati društvo mogao je u

¹ *Narodne novine* (Zagreb). 36(1919).

ime društva obavljati svakovrsne poslove i pravne akte, pa i prodavati i zaduživati društvena nepokretna dobra. Poslovi koje je ta osoba sklopila obvezivali su društvo. Društvo je pred sudom mogao valjano zastupati svaki član društva ukoliko je imao punomoć zastupanja. U slučaju stečaja vjerovnici društva namirivani su ponajprije iz društvene imovine. Ako nije drugačije određeno, posao likvidatora obavljali su svi društveni članovi ili njihovi zakoniti zastupnici. Razvrgnuće javnog trgovačkog društva imalo se prijaviti nadležnom sudbenomu stolu radi upisa u registar trgovačkih tvrtki. Iza dokončanja likvidacije, knjige i ini društveni spisi razvrgnutog društva trebali su biti predani na pohranu jednomu društvenomu članu ili nekoj trećoj osobi.²

Kr. sudbeni stol kao trgovački sud u Zagrebu objavio je 15. srpnja 1920. u svojem trgovačkom registru za društvene tvrtke da se Bankarska radnja braće Turković u Zagrebu bavi i trgovinom šumskih proizvoda.³

Kr. sudbeni stol kao trgovački sud u Zagrebu objavio 18. studenog 1920. u svojem trgovačkom registru za društvene tvrtke brisanje Bankarske radnje braća Turković u Zagrebu, kojoj su javni članovi bili Vladimir Turković, Davorin Turković i Velimir Turković.⁴

3. Osnivanje i djelovanje tvrtke Braća Turković, bankarska radnja d.d. Zagreb u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno Kraljevini Jugoslaviji

Tvrtka Braća Turković, bankarska radnja d.d. u Zagrebu osnovana je 28. listopada 1920. na konstituirajućoj glavnoj skupštini, a stvarno je počela s poslovanjem 1. siječnja 1921.⁵

Temeljem navedenog, Kr. sudbeni stol kao trgovačko-mjenbeni sud u Zagrebu objavio je 7. studenog 1920. pod brojem 29972 gr. R. 1657-20 da je u trgovačkom registru za društvene tvrtke upisao tvrtku Braća Turković, bankarska radnja d.d. u Zagrebu (engleski: Turkovich Brothers Ltd. Bankers; francuski: Turković Freres, Maison de banque S.A.; talijanski: Banca Fratelli Turković S.A.; njemački: Bankhaus Brüder Turković A.G.). Narodna banka u Zagrebu potvrdila je da je na račun dioničke glavnice uplaćeno u gotovom 5,000.000 kruna, tj. 200 kruna na svaku dionicu. Društvo se temeljilo na pravilima od 28. listopada 1920. godine. Predmet poduzeća bio je: bavljenje svim bankarskim i štedioničkim poslovima, a

² *Sbornik zakonah i naredabah valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju* (Zagreb). 1877, str. 525-550.

³ *Narodne novine* (Zagreb). 180(1920).

⁴ *Narodne novine* (Zagreb). 288(1920).

⁵ HR-HDA-215 Ministarstvo državne riznice Nezavisne Države Hrvatske (1941-1945) (dalje MDR NDH). Dosje: Bankarska radnja braća Turković u Zagrebu, Spis ur. br. 26841/1942., Dopis Banke braće Turković d.d. upućen 4. kolovoza 1942. Odjelu za državnu imovinu, navjeru i dugove Državne riznice u Zagrebu, kut. 270.

napose: primati i ukamaćivati novac na uložne knjižice i tekući račun, davanje zajmova na vrijednosne papire, robu, zlatninu i dragocjenosti, eskomptiranje i reeskomptiranje mjenica, naputnica i drugih vrijednosnih papira, davanje hipotekarnih zajmova na nekretnine, kupovanje i prodavanje vrijednosnih papira, deviza i valuta, bavljenje trgovačkim poduzećima, a napose kupovanjem i prodajom produkata, sirovina i vina. Temeljna glavnica iznosila je 10,000.000 kruna razdijeljena u 50.000 dionica po 200 kruna nominalne vrijednosti, glasećih na donosioca. Na glavnoj skupštini izabrani su na tri godine u ravnateljstvo: dr. Vladimir Turković, Davorin Turković i Miloš Pievac. Predsjednikom je izabran dr. Vladimir Turković, a poslovnim ravnateljem Miloš Pievac. Prokura je dana zamjeniku ravnatelja Lavoslavu Heimbachu.⁶

Za razliku od javnih trgovačkih društava, temeljem već navedenog Trgovačkog zakona, dioničarska su društva osnivana s glavnicom koja je bila unaprijed ustanovljena i sastojala se od dionica (cijelih ili rastavljenih na dijelove) opredijeljenog broja i jednake vrijednosti. Pri takvim društvima vlasnici dionica jamčili su samo do iznosa svojih dionica. Dionička društva smatrana su sklopljenima kada im je glavnica bila osigurana, kada su pravila društva bila utanačena i kada je društvo zabilježeno u registar trgovačkih tvrtki. Ustroj dioničkog društva činili su: glavna skupština, ravnateljstvo i nadzorni odbor.⁷

Poglararstvo slob. i kr. glavnoga grada Zagreba izdalo je 2. prosinca 1920. pod br. 57832 obrtnu iskaznicu tvrtki Braća Turković, bankarska radnja d.d. u Zagrebu, Zrinjevac br. 1. Temeljem navedene obrtne iskaznice, banka se počevši od 1. prosinca 1920. mogla baviti svim štedioničkim i bankovnim poslovima te kupovanjem i prodajom produkata, sirovina i vina. Poslovođa banke trebao je biti Mihajlo Pievac. Banka je upisana u obrtni upisnik D pod tek.br. 594.⁸

Dana 28. ožujka 1923. održana je druga redovita glavna skupština dioničara tvrtke Braća Turković, bankarska radnja, na kojoj je zaključeno da se temeljna dionička glavnica povisi na 25,000.000 dinara, razdijeljena u 500.000 dionica u nominalnoj vrijednosti od 50 dinara svaka, koje su glasile na donosioca. Do tada je bilo izdano i potpuno uplaćeno 150.000 dionica u nominalnom iznosu od 7,500.000

⁶ Isto. Spis ur.br. 26841/1942., Dopis Banke braće Turković d.d. s priložima (neovjereni prijepis odluke Kr. sudbenog stola kao trgovačkog suda u Zagrebu br. 29972 gr. R. 1657-20 od 7. studenog 1920.) upućen 4. kolovoza 1942. Odjelu za državnu imovinu, navjeru i dugove Državne riznice u Zagrebu, kut. 270. Vidi također i NN 283(1920).

⁷ *Sbornik zakonah i naredabah valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju* (Zagreb). 1877, str. 555-567 Opširnije o zakonodavnom okviru koji je regulirao ustroj i poslovanje novčarskih dioničarskih društava na našim prostorima u periodu 1875-1949. Vidi Lajnert, S. Jastrebarska dionička štedionica u Jastrebarskom: ustroj, djelovanje i likvidacija (1894-1948). *Arhivski vjesnik* (Zagreb). 58 (2015), str. 122-139.

⁸ HR-HDA-215 MDR NDH Dosje: Bankarska radnja braća Turković u Zagrebu, Spis ur. br. 26841/1942., Dopis Banke braće Turković d.d. s priložima (prijepis prvotne obrtne iskaznice Poglararstva slob. i kr. glavnoga grada Zagreba br. 57832 od 2. prosinca 1920.) upućen 4. kolovoza 1942. Odjelu za državnu imovinu, navjeru i dugove Državne riznice u Zagrebu, kut. 270.

dinara. Izdavanje daljnjih dionica do navedene svote prepušteno je ravnateljstvu, no ne ispod nominalnog iznosa.⁹

Pravila tvrtke Braća Turković bankarska radnja d.d. Zagreb tiskana su u svibnju 1923. godine. Tvrtka se bavila svim štedioničkim i bankarskim poslovima, a napose: 1. primanjem i ukamaćivanjem novca na uložne knjižice i tekući račun, 2. podjeljivanjem zajmova na vrijednosne papire, robu, zlato i dragocjenosti, 3. eskontiranjem i reeskontiranjem mjenica¹⁰, trgovačkih napatnica i inih vrijednosnih papira, 4. podjeljivanjem hipotekarnih zajmova na nekretnine, 5. nabavljanjem nekretnina za vlastitu porabu, te u opsegu svojeg poslovanja kupovanje i preprodavanje nekretnina, 6. kupovanjem i prodajom vrijednosnih papira, deviza i valuta, 7. bavljenjem inim trgovačkim poduzećima, napose kupovanjem i prodajom produkata, sirovina i vina. Temeljna dionička glavnica tvrtke iznosila je 25,000.000 dinara, razdijeljena u 500.000 dionica u nominalnoj vrijednosti od 50 dinara, koje su glasile na donosioca. Do tada je bilo izdano i potpuno uplaćeno 150.000 dionica u nominalnom iznosu od 7,500.000 dinara, dok je izdanje daljnjih dionica prepušteno ravnateljstvu. Svaki dioničar sudjelovao je razmjerno svojim dionicama u imetku društva. Poslovima društva upravljali su: glavna skupština, ravnateljstvo i nadzorni odbor.

Glavnu skupštinu činili su na istoj prisutni dioničari. Posjed od 25 dionica davao je pravo na jedan glas. Pravo glasa koristio je dioničar osobno ili po punomoćniku, koji je također morao biti dioničar zavoda. Zakoniti zastupnici korporacija, zavoda, trgovačkih tvrtki, žena i maloljetnika mogli su sudjelovati kod glavne skupštine, pa i ako nisu bili dioničari. Glavna skupština bila je redovita ili izvanredna. Redovita glavna skupština održavala se svake godine u prvoj polovici kalendarske godine u sjedištu društva. Izvanrednu glavnu skupštinu moglo je sazvati ravnateljstvo: kada je tako odlučilo, kada je saziv iste zatražio nadzorni odbor, kada je to pismeno zatražio jedan ili više dioničara koji su zastupali najmanje jednu

⁹ Isto. Dosje: Braća Turković, bankarska radnja d.d. Zagreb, Izvadak iz zapisnika 2. redovite glavne skupštine dioničara tvrtke Braća Turković, bankarska radnja od 28. ožujka 1923. Također, vidi i dopis tvrtke Braća Turković, bankarska radnja upućen 30. ožujka 1923. Odjeljenju Ministarstva trgovine i industrije u Zagrebu, kut. 270.

¹⁰ Eskont (diskont) – prodaja nedospjelog potraživanja uz odbitak kamata od dana eskontiranja do dana dospelosti potraživanja (tzv. *interusurium*). Vrlo čest bankarski posao, naročito u obliku prodaje mjeničnih potraživanja (inače se eskontiraju i ostala nedospjela fiksna potraživanja, kao primjerice nedospjeli kamatni kuponi s obveznica). Eskontiranje je s jedne strane sredstvo kojim poslovni svijet (proizvođači, trgovci na veliko) mobilizira potraživanja po prodanoj, ali još nenaplaćenju roba, a s druge strane siguran način plasiranja na kratak rok viška sredstava poslovnih banaka ili iskorištavanja njihova kreditnog potencijala. Ranije, kao primjerice kod nas, i centralne banke eskontirale su robne mjenice, i to je u mnogim zemljama bila, pored kupovine zlata i deviza, glavna osnova za puštanje novca u optjecaj. Eskontiranjem prvorazrednih kratkoročnih robnih mjenica centralna banka osiguravala je blagovremeno vraćanje novca po realizaciji robe, a time i paralelizam između robnih i novčanih fondova. Kasnije su eskontirale mjenice uglavnom poslovne banke, a tek u slučaju potrebe refinanciranja one su se obraćale centralnoj banci da bi reeskontiranjem mjenica iz vlastitog portfelja od nje dobile potrebna sredstva. Vidi: *Ekonomski leksikon*. Beograd: Savremena administracija, 1975, str. 338.

desetinu dioničke glavnice, uz naznaku razloga i svrhe. Glavna skupština mogla je donositi zaključke, ako su bili prisutni dioničari koji su zastupali najmanje 20. dio uplaćene dioničke glavnice. Glavnoj skupštini predsjedao je predsjednik ravnateljstva, u njegovoj odsutnosti potpredsjednik, a ako su obojica bili zapriječeni, tada onaj član ravnateljstva kojeg je ono u tu svrhu odredilo. Glavna skupština stvarala je zaključke apsolutnom većinom glasova dioničara. Ako su glasovi bili jednako razdijeljeni, odlučivao je predsjednik.

Društvene poslove vodilo je ravnateljstvo. Ravnateljstvo je bilo predstojništvo društva te je zastupalo društvo svugdje, kako prema trećim osobama, tako i prema oblastima. Ravnateljstvo se sastojalo od 3 do 12 članova. Trajanje funkcije članova ravnateljstva, koje je birala glavna skupština, ustanovljeno je na tri godine. Članovi ravnateljstva mogle su biti i osobe koje nisu bile dioničari, a i činovnici društva. Ravnateljstvo je biralo između sebe predsjednika i potpredsjednika. Na poziv predsjednika ili njegovog zamjenika sastajalo se ravnateljstvo u svrhu vijećanja i zaključivanja, kada god je to zahtijevao probitak društva. Stvoreni zaključci bili su valjani samo onda ako su svi članovi ravnateljstva uz priopćenje dnevnog reda bili pozvani, ako je bilo prisutno najmanje tri člana i ako je za zaključak glasala većina prisutnih članova. Ravnateljstvo je, iz svoje sredine, za redovito vođenje poslova biralo upravni odbor od 3 do 5 osoba. Ravnateljstvo je u ime društva bilo ovlašteno namještati činovnike nužne za obavljanje poslova društva.

Nadzorni odbor nadzirao je poslovanje društva u svim njegovim segmentima te je u tu svrhu bio ovlašten odrediti da mu se o stanju raznih zaklada, kao i o poslovanju društva periodično podnesu iskazi. Osim toga, nadzorni odbor bio je dužan: pregledavati društvene knjige i blagajnu najmanje četiri puta godišnje, ispitivati godišnje iskaze predloženih po ravnateljstvu te izvijestiti o tome glavnu skupštinu. Nadzorni odbor sastojao se od 3 do 6 članova koje je birala glavna skupština prvi puta na jednu godinu, a zatim na tri godine. Nadzorni odbor birao je prigodom svoje prve sjednice između svojih članova pročelnika i njegova zamjenika. Sjednice nadzornog odbora sazivao je pročelnik ili tada kad su to zatražila dva njegova člana ili dva člana ravnateljstva. Za stvaranje valjanih zaključaka bilo je nužno da na sjednicama nadzornog odbora prisustvuju tri člana. Zaključci su stvarani većinom glasova prisutnih članova, a ako su glasovi bili jednako razdijeljeni, odlučivao je glas pročelnika.

Društvo je iz dobitka prikupljalo i stvaralo općenitu pričuvnu zakladu, koja je malo po malo dizana do visine uplaćene dioničke glavnice. Pričuvna zaklada bila je imovina društva, te je upotrebljavana za društvene poslove. Kada je pričuvna zaklada dosegla određenu visinu, prestali su u nju pritjecati prihodi te su ponovo počeli teći tek tada kada je pričuvna zaklada pala ispod te visine. Glavna skupština bila je ovlaštena na prijedlog ravnateljstva pokriti izvanredne gubitke iz pričuvne zaklade. Osim općenite pričuvne zaklade mogla je glavna skupština osnovati i posebnu pričuvnu zakladu.

Društvo se razvrgavalo uslijed zaključka glavne skupštine, uslijed sjedinjenja s drugim društvom ili uslijed otvaranja stečajja. U slučaju da glavna skupština zaključi likvidaciju društva, birala je ona istodobno dva ili više likvidatora.¹¹

Sedma redovita glavna skupština tvrtke Braća Turković bankarska radnja d.d. Zagreb održana je 8. ožujka 1928. godine. Ravnateljstvo banke činili su: barun dr. Vladimir Turković-Kutjevski kao predsjednik, Božo Banac (London)¹² kao potpredsjednik i članovi ravnateljstva Vladimir vitez Gorup-Slavinski, dr. Miše Kolin, Zlatko Pukler, dr. Josip Šilović, barun Davorin Turković-Kutjevski, barun Velimir Turković-Kutjevski i Dragan Sert, kao poslovni ravnatelj. Članovi nadzornog odbora bili su Radoslav Bačić, dr. Branko Pliverić, dr. Mirko Thaller i kr. bankski savjetnik Milan Trifković, koji je preminuo 1927. godine. Koncem 1927. godine istekao je mandat članovima ravnateljstva: dr. Miše Kolinu, prof. dr. Josipu Šiloviću i Zlatku Pukleru. Glavna skupština ponovo ih je izabrala u ravnateljstvo. Ravnateljstvo banke u svojem izvještaju za poslovnu 1927. godinu prvo je prikazalo opće privredne prilike u zemlji i inozemstvu. Prema njihovim riječima, godina 1927. protekla je u sređivanju više privrednih nego političkih pitanja. Snažan napredak postignut je naročito na trgovačko-političkom području, koji se očitovao u smišljenom nastojanju za međunarodnim ekonomskim zbližavanjem. Čitava mreža novih trgovinskih ugovora, koji su uvelike doprinijeli podizanju i olakšanju razmjene dobara, sklopljena je u Europi. Međunarodni promet zakoračio je snažno naprijed, a novčana sredstva za financiranje trgovine i poduzimanje opsežnih investicija dala je i opet Amerika, koja je postala glavnim novčarom Europe. Zaduživanje Europe u Americi znatno je poraslo te je, prema tomu, Amerika ostala trajno usko povezana s europskom privredom. Privredni život Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u godini 1927. nosio je još uvijek obilježje privredne depresije, no ipak su se zamjećivali znaci postepenog vraćanja u normalu. Godina 1927. donijela je Kraljevini nekoliko važnijih trgovinskih ugovora, uređenje dugova u Engleskoj te dugo iščekivanu poreznu reformu, koja iako nije zadovoljavala, ipak je značila izvjesno poboljšanje. Poljoprivredna proizvodnja u 1927. nije zadovoljila. Očekivanja, koja su se polagala u žetvu, izjalovila su se, jer je uslijed dugotrajne suše prirod pšenice, kukuruza, ostalih žitarica i šljiva podbacio, zaostavši daleko iza uroda 1926. godine. Slaba je žetva pogoršala ionako loše privredno stanje i izuzetno nepovoljno utjecala na razvoj trgovinske bilance Kraljevine. Stanje trgovine u Kraljevini nije se u odnosu na 1926. poboljšalo. Trajna poslovna stagnacija silila je trgovce da prodaju robu na vjeresiju uz dugi poček, koji je daleko prelazio granice

¹¹ HR-HDA-152 Savska financijska direkcija u Zagrebu – Zagreb (1929-1939) (dalje SFD). Dosje: Banka braće Turković d.d. Zagreb, Pravila tvrtke Braća Turković, bankarska radnja d.d. Zagreb. Također, vidi i HR-HDA-215 MDR NDH. Dosje: Braća Turković, bankarska radnja d.d. Zagreb, kut. 270.

¹² Božo Banac u većini ostalih korištenih dokumenata spominje se kao Božo N. Banaz ili Božo Banaz iz Londona.

uobičajenih platežnih uvjeta. Inkaso tražbine¹³ provođene su sporo i tegobno tako da su trgovačka poduzeća koja nisu bila opskrbljena s dovoljno vlastitog kapitala, došla u platežne poteškoće, koje su objašnjavale daljnji porast stečajeva, a posebice u Srbiji i Crnoj Gori. Paralelno s poslovnom stagnacijom smanjio se i uvoz, dok se smanjenje izvoza imalo svesti na slabi urod žetve. Osim drvne industrije, koja je uslijed jačeg izvoza bila bolje zaposlena i tekstilne industrije, koja je svoje povoljno poslovanje imala zahvaliti visoko carinskoj zaštiti, ostale industrijske grane borile su se s jednakim poteškoćama kao i ranijih godina. Godine 1927. stajalo je novčano tržište Kraljevine u znaku obilja novca, no to stanje nije bilo pokazatelj zdravih prilika, nego je ono zapravo predstavljalo neuposljeni kapital, koji je uslijed posvemašnje poslovne stagnacije i osjetljivog nazadovanja izvozne trgovine ostao neplasiran. Likvidnost novca proizvela je 1927. godine daljnje sniženje kamatne stope na štedne uloške, a usporedno s time i kamata na pozajmljene glavnice. Tečaj dinara bio je čitave godine stabilan. Ravnateljstvo tvrtke Braća Turković, bankarska radnja osobitu pažnju poklanjalo je očuvanju likvidnosti bančnih sredstava i daljnjemu izgrađivanju redovnog bankovnog posla. Krug poslovnih partnera banke se proširio, dok je stanje uložaka banke poraslo za okruglo 3 milijuna dinara. Cjelokupni promet svih računa, računajući sve primitke i izdatke, dosegnuo je iznos od 1,083.541.239,70 dinara. Poslovna 1927. godina završila je s dobitkom od 522.523,48 dinara, od čega je čisti dobitak iznosio 504.524,64 dinara, a prijenos iz 1926. godine 17.998,84 dinara. Na dan 31. prosinca 1927. dionička glavnica iznosila je 10.000.000 dinara.¹⁴

Osma redovita glavna skupština tvrtke Braća Turković bankarska radnja d.d. Zagreb održana je 16. ožujka 1929. u 11 sati prije podne u zavodskim prostorijama na Zrinjskom trgu br. 1. Nazočni na skupštini bili su sljedeći dioničari: barun dr. Vladimir Turković u svoje ime i kao opunomoćenik baruna Velimira Turkovića i Bože N. Banca, barun Davorin Turković, vitez Vladimir Gorup, Zlatko Pukler u svoje ime i kao opunomoćenik Prve hrvatske štedionice¹⁵, Dragan Sert u svoje ime i kao opunomoćenik dr. Mirka Thallera, dr. Miše Kolin i Radoslav

¹³ Inkāso, inkāsa, *mn.* inkāsi, 2. inkāsā *tal.* (incasso – primitak novca, naplata u gotovu) ubiranje novaca na temelju mjenice ili nekog drugog dokumenta po nalogu vjerovnika; dokument koji podliježe plaćanju na rok, prezentira dužniku obično banka. Klaić, B. *Rječnik stranih riječi: tudice i posuđenice*. Zagreb : Nakladni zavod Matice Hrvatske, 2001, str. 591.

¹⁴ HR-HDA-152 SFD Dosje: Banka braće Turković d.d. Zagreb, Zapisnik 7. redovite glavne skupštine dioničara tvrtke Braća Turković bankarska radnja d.d. Zagreb od 8. ožujka 1928. godine.

¹⁵ Prva hrvatska štedionica osnovana je 1846. kao "Perva horvatska štedionica". Vidi: *Hrvatski kompas, financijski ljetopis za 1913./14. o poslovanju privrednih institucija: banaka, štedionica, zadruga, industrialnih, parobrodarskih i inih trgovačkih poduzeća u Hrvatskoj, Slavoniji, Dalmaciji, Istri, Kranjskoj, Koruškoj, Štajerskoj, Bosni i Hercegovini, uz dodatak nekih novčanih zavoda u Ugarskoj, Srbiji i Crnoj Gori*. Zagreb: vlastita naklada Adalbert Kunst i Donat M. Strozzi, 1913, str. 80-97. Vidi također: Naši novčani zavodi, *Narodne novine* (Zagreb). 129(1878). Narodna banka FNRJ, Centrala za NRH Zagreb kao likvidator objavila je 17. studenoga 1949. da je likvidacija Prve hrvatske štedionice završena pravomoćnim sudskim rješenjem, a po propisima Uredbe o likvidaciji odnosa nastalih konfiskacijom imovine privatnih kreditnih poduzeća. Vidi *Narodne novine : službeni list Narodne Republike Hrvatske* (Zagreb). 91(1949).

Bačić. Temeljem odluke br. 1707 od 13. ožujka 1929., na skupštini je kao izaslanik Ministarstva trgovine i industrije bio nazočan i Gustav Huth, kr. banski savjetnik. Ravnateljstvo banke činili su: barun dr. Vladimir Turković-Kutjevski kao predsjednik, Božo N. Banac kao potpredsjednik i članovi ravnateljstva Vladimir vitez Gorup-Slavinski, dr. Miše Kolin, Zlatko Pukler, dr. Josip Šilović, barun Davorin Turković-Kutjevski, barun Velimir Turković-Kutjevski i Dragan Sert kao poslovni ravnatelj. Članovi nadzornog odbora bili su Radoslav Bačić, dr. Branko Pliverić i dr. Mirko Thaller. Ravnateljstvo banke u svojem izvješčaju za poslovnu 1928. godinu prvo se osvrnulo na opće privredne prilike koje su vladale u zemlji i inozemstvu. Prema njihovu mišljenju, u godini 1928. nije se mogao zabilježiti nikakav naročiti napredak u sređivanju međunarodnih trgovačko-političkih odnosa. Tadašnje političke prilike nisu pogodovale pravilnomu razvoju svjetske privrede i uzajamnih trgovačko-poslovnih odnosa. U takvoj konstelaciji pojedine zemlje nastojale su da u prvom redu zaštite i očuvaju svoje posebne gospodarske interese. Na tržištu kapitala nastale su bitne promjene od dalekosežnog značenja. Dok je u ranijim godinama financiranje europske privrede bila isključivo domena Amerike, u godini 1928. opažalo se osjetljivo povlačenje i sustezanje američkog kapitala, jer je taj našao dovoljno zaposlenja i upotrebe u svojoj zemlji za podmirenje potreba vlastite privrede. U privrednom je pogledu relativno najbolje stajala Francuska, koja se nakon stabilizacije svoje valute ponovno uz Englesku pojavljivala kao zajmodavac i tako opet osvajala svoju nekadašnju poziciju kao kontinentalni financijer. Stanje privrede Kraljevine SHS u godini 1928. nije zadovoljilo jer se nisu ispunila očekivanja, koja su se polagala u predviđeni dobar ishod žetve. Poznata je činjenica da je u Kraljevini, kao specifično agrarnoj zemlji, stanje pojedinih privrednih grana ovisilo isključivo o prinosu žetve. Doduše, godina 1928. donijela je zemlji rekordnu žetvu pšenice u kvalitativnom i kvantitativnom pogledu, no zato je uslijed dugotrajne suše potpuno podbacio prinos kukuruza, koji je bio glavna žitarica poljoprivredne proizvodnje u zemlji i jedan od njezinih glavnih izvoznih artikala. Bogati prinos pšenice nije mogao nadoknaditi nastali manjak u prinosu kukuruza jer su, s obzirom na svjetsku rekordnu žetvu pšenice, cijene bile tako niske da su osujetile svaku mogućnost izvoza u zemlji. Trgovina u Kraljevini nije bila u nimalo zavidnom položaju, što je bilo posve razumljivo, s obzirom na to da je kupovna moć glavnog potrošača, seljaka, uslijed nerodice i niskih cijena poljoprivrednih proizvoda pala na minimum. Izvozna trgovina kretala se pored reducirane zarade u skućenim granicama, dok je naprotiv uvoz u očekivanju dobre žetve prema godini 1927. znatno porastao. Prema tomu, bilo je jasno da je trgovinska bilanca zemlje za 1928. morala biti pasivna. Prema mišljenju ravnateljstva banke, tržište kapitala u zemlji nije postojalo, pa kao zemlji siromašnoj kapitalom u njoj nije bilo emisione djelatnosti i ulaganja kapitala u uložne papire. Tržište efekata bilo je već nekoliko godina osuđeno na mirovanje te, osim u državnim i nekolicini prvorazrednih bankovnih i industrijskih papira, nije bilo gotovo nikakvog prometa. Ravnateljstvo banke bilo je mišljenja da se u zemlji nezasluženo zanemarivalo pomorstvo i da bi valjalo pobuditi interes za parobrodarske vrednote,

jer su one kao uložni papir pružale najbolje izgleda za budućnost. Novčano tržište u Kraljevini nije pokazivalo jednoličnu sliku. Žučljive političko-stranačke borbe, koje su dovele u lipnju 1928. do nemilih događaja,¹⁶ vrlo su se nepovoljno odrazile na novčanom tržištu. U strahu za eventualni pad vrijednosti novca, podizali su ulagači svoje uloške kod novčanih zavoda s ciljem da ih pretvore u realne vrijednosti, čime su novčanomu tržištu oduzeli znatne iznose gotovine. Odljev novca iz novčanih zavoda prouzročio je izvjesnu zategnutost na novčanom tržištu, koja se ponovila i na jesen povodom novčanih potreba za spremanje žetve i odvijanje jesenske kampanje. Uglavnom je novčano tržište obilovalo dovoljnim sredstvima, što ih je iziskivala ograničena privreda Kraljevine. Prilike pod kojima su novčani zavodi poslovali u poslovnoj 1928. godini, dakle, nisu bile osobito povoljne. One nisu dopuštale poslove većeg opsega, nego su naprotiv nalagale izvjesnu opreznost i suženi okvir rada. Ravnateljstvo banke posvećivalo je u svojem radu nužnu pažnju izgradnji redovnog bankovnog poslovanja, udovoljavajući opravdanim kreditnim potrebama svojih klijenata. Ravnateljstvo je, s druge strane, išlo za manje rentabilnim angažmanima, a time dobivena sredstva upotrijebili su za davanje manjih kratkoročnih kredita, uslijed čega se krug komitenata banke vidno proširio. Ravnateljstvo banke bilo je zadovoljno činjenicom da je, unatoč gore prikazanim prilikama na novčanom tržištu, stanje uložaka na štedne knjižice, kao i stanje vjerovnika banke, u usporedbi s 1927. znatno poraslo. U vezi s time, i stanje dužnika banke, kao i mjenična lisnica iskazivali su određeni porast. Poslovna 1928. godina završila je s dobitkom od 519.486,39 dinara, od čega je čisti dobitak iznosio 496.962,91 dinara, a prijenos iz 1927. godine 22.523,48 dinara.¹⁷

Deveta redovita glavna skupština tvrtke Braća Turković bankarska radnja d.d. Zagreb održana je 14. ožujka 1930. u 5 sati poslije podne u zavodskim prostorijama. Nazočni na skupštini bili su sljedeći dioničari: barun Davorin Turković, dr. Branko Pliverić kao opunomoćenik Prve hrvatske štedionice, dr. Mirko Thaller, Radoslav Bačić i Dragan Sert. Temeljem odluke br. 6285 od 8. ožujka 1930., na skupštini je, kao izaslanik Kr. banske uprave bio nazočan i Hinko Würth, trg. viši savjetnik. Koncem poslovne 1929. godine istekao je mandat sljedećim članovima ravnateljstva banke: barunu dr. Vladimiru Turkoviću, Boži N. Bancu, barunu Davorinu Turkoviću, barunu Velimiru Turkoviću i Draganu Sertu. Na prijedlog dioničara Radoslava Bačića, glavna skupština jednoglasno je u ravnateljstvo na tri godine izabrala iste osobe. Koncem 1929. preminuo je član ravnateljstva, vitez Vladimir Gorup-Slavinski. Prema izvješću ravnateljstva banke, poslovna godina

¹⁶ Dana 20. lipnja 1928. godine u Narodnoj skupštini Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca zastupnik Narodne radikalne stranke Puniša Račić izvršio je atentat na zastupnike Hrvatske seljačke stranke Stjepana Radića, Pavla Radića, Đuru Basaričeka, Ivana Pernara i Ivana Grandu. Stjepan Radić preminuo je 8. kolovoza 1928. od posljedica atentata.

¹⁷ HR-HDA-152 SFD. Dosje: Banka braće Turković d.d. Zagreb, Zapisnik 8. redovite glavne skupštine dioničara tvrtke Braća Turković, bankarska radnja d.d. Zagreb od 16. ožujka 1929. Također, vidi: HR-HDA-215 MDR NDH. Dosje: Braća Turković, bankarska radnja d.d. Zagreb, Račun razmjere od 31. prosinca 1928., kut. 270.

1929. bila je ispunjena ozbiljnim međunarodnim nastojanjima oko konačne likvidacije stanja preostalog iza Prvog svjetskog rata. U lipnju 1929. potpisani su u Parizu protokoli Youngovog plana, koji je trebao zamijeniti Dawesov plan. Youngov plan, koji je s određenim promjenama prihvaćen na obje konferencije u Haagu i čija se suština sastojala u brojčanom i vremenskom ograničenju te određenom ublažavanju reparacijskih obveza, išao je za tim da problem reparacija definitivno riješi na privrednoj osnovi uz isključenje političkih primjesa. U vezi s tim planom osnovana je Međunarodna reparacijska banka, koja je imala zadatak da obavlja tehničku provedbu reparacijskih plaćanja i da pripremi djelomičnu komercijalizaciju reparacijskog duga. Stanje svjetske privrede u 1929. pružalo je vrlo raznoliku sliku. Poljoprivreda, od čije su kupovne snage ovisile ostale grane privrede u Kraljevini, bila je općenito u nepovoljnom položaju, jer su cijene svih poljoprivrednih proizvoda toliko pale da su jedva pokrivale produkcijske troškove. Privredni život pojedinih zemalja bio je i inače izvrgnut raznim nepovoljnim utjecajima. Njemačka se nalazila u teškoj ekonomskoj krizi, a visoka brojka nezaposlenosti dovoljno je ilustrirala ekonomske prilike u Engleskoj. U razmjerno povoljnom poslovnom i financijskom položaju nalazila se Francuska. Njezina industrija bila je stalno dobro zaposlena, njezino novčano tržište trajno je obilovalo novcem, tako da je Francuska banka mogla znatno uvećati svoju zlatnu podlogu. Sjedinjene Američke Države zabilježile su u 1929. visoku industrijsku konjunkturu,¹⁸ koja je dala neobičan zamah burzovnoj spekulaciji, no ona je najesen doživjela slom s gubitcima takvih razmjera kakvi su rijetko bili poznati u burzovnoj povijesti. Posljedica tog sloma bilo je povlačenje europskoga kapitala iz Amerike, što je dovelo do izvjesnog olakšanja u pojedinim novčanim središtima Europe. To se pak odrazilo u opetovanom sniženju kamatnih stopa pojedinih emisijskih banaka. U privrednom životu Kraljevine zapažao se daljnji napredak konsolidacije i porast povjerenja na svim područjima državnog i privrednog života. Ravnateljstvo banke smatralo je da su nova podjela države na banovine u cilju decentralizacije, kao i sustavan i smišljeni rad na ujednačavanju zakonodavstva i donošenju novih zakona, bili faktori koji su kadri promicati i blagotvorno utjecati na razvoj sveukupne privrede u zemlji. Poljoprivredna proizvodnja mogla se nazvati vrlo povoljnom jer je žetva kukuruza bila odlična, prinos pšenice vrlo dobar, a urod ostalih žitarica i zemaljskih proizvoda također je zadovoljio. No niske cijene poljoprivrednih proizvoda nepovoljno su utjecale na kupovnu moć zemljoradnika u Kraljevini. Oni su utroškom jedva mogli podmiriti najnužnije potrebe, a o investicijama i nabavama za poboljšanje i racionalnije obrađivanje nije bilo ni govora. U želji da se agrarna produkcija racionalizira i da se seljaku pritekne u pomoć povoljnim kreditom,

¹⁸ “Konjunktúra *lat. (isp. konjunkcija)* 1. stjecaj okolnosti; u *običnom govoru*: dobra prilika (za zaradu), 2. sve značajke koje karakteriziraju stanje kapitalističke privrede: kretanje cijena, postotka, tečaja vrijednosnih papira, zarade, dividenda, razmjera proizvodnje itd.; uopće stanje na tržištu s obzirom na odnos ponude i potražnje (dobra, loša konjunktura).” Klaić, B. *Nav.dj.*, str. 725.

donesen je u prvoj polovici 1929. Zakon o Privilegovanoj agrarnoj banci.¹⁹ Osnovana je s kapitalom od 700,000.000 dinara te je po vlastitim sredstvima bila najveća dionička novčana ustanova u državi. Tvrtka Braća Turković bankarska radnja d.d. Zagreb također je sudjelovala s odgovarajućim sredstvima kod upisa dionica te novčane ustanove, od koje su domaći zemljoradnici očekivali znatno poboljšanje svojeg stanja. Novčano tržište u zemlji bilo je 1929. likvidno te je raspolagalo s dovoljno novčanih sredstava za legitimne potrebe privrede. Kamate na uloške ostale su uglavnom nepromijenjene, a kamatna je stopa za posuđene glavnice, osobito za kratkoročne mjenbene kredite, pokazivala padajuću tendenciju. Tržište efekata nije, u usporedbi s ranijim godinama, pokazivalo nikakvu bitnu promjenu. U prvoj polovici 1929. bili su državni papiri, a posebice obveznice ratne štete, povremeno podvrgnute jačim tečajnim fluktuacijama, dok tečaj nije intervencijom same države stabiliziran na odgovarajućoj visini. Poslovanje tvrtke Braća Turković bankarska radnja bilo je u 1929. normalno te je bilježilo daljnji porast i napredak gotovo u svim poslovnim granama. Uz povećanje prometa, proširio se i krug poslovnih prijatelja banke. Ravnateljstvo banke bilo je zadovoljno što su njihovi ulošci na knjižice i tekući račun pokazivali daljnji porast, što je smatrano dokazom rastućeg povjerenja prema zavodu. Usporedno s porastom uložaka banke poraslo je i stanje mjenične lisnice i dužnika. Rukovodeći se poslovnim prin-

¹⁹ Temeljem Zakona o Privilegovanoj agrarnoj banci od 16. travnja 1929. osnovana je Privilegovana agrarna banka a.d. sa sjedištem u Beogradu. Banka je osnovana kao dioničko društvo s ciljem da povoljnim kreditom pomaže poljoprivredu i privredu uopće. Vidi: *Službene novine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca* (Beograd). 94(1929). Osim redovnih bankovnih poslova iz svojeg djelokruga, banka je obavljala i dva specijalna posla za račun države: financijsku likvidaciju agrarne reforme na velikim posjedima počevši od 1933. i likvidaciju zemljoradničkih dugova počevši od 1936. godine Vidi: Giler, O. B. Formiranje arhivskog fonda na nivou federacije iz oblasti bankarstva. *Arhivist : časopis saveza arhivskih radnika Jugoslavije i arhiva u SFRJ* (Beograd). 32, 1-2(1982), str. 135. Vrijedno je spomenuti da se 1931. u Upravnom odboru Banke spominje i grof Miroslav Kulmer iz Zagreba. Vidi: *Compass : finanzielles Jahrbuch. Jugoslaviens* (Wien – Zagreb). 64(1931), str. 149. Dana 12. prosinca 1936. Okružni kao trgovački sud u Zagrebu objavio je u trgovačkom registru za društvene tvrtke upis podružnice u Zagrebu Privilegovane agrarne banke a. d. Beograd pod nazivom: Privilegovana agrarna banka a. d. filijala u Zagrebu. Po Zakonu o Privilegovanoj agrarnoj banci od 16. travnja 1929. i statuta filijala od 5. studenog 1936., podružnica je obavljala sve poslove po čl. 11. Zakona o Privilegovanoj agrarnoj banci i sve poslove po Uredbi o likvidaciji zemljoradničkih dugova od 25. rujna 1936. godine. Iznos temeljne glavnice bio je 700,000.000 dinara razdijeljene na 1,400.000 komada dionica po 500 dinara koje su glasile na donosioca. Tvrtku su predstavljali, zastupali i punovažno potpisivali kolektivno upravnik podružnice i jedan činovnik koji je imao pravo potpisa. Vidi: *Narodne novine : Službeni list Kraljevske banske uprave Savske banovine* (dalje *NN KBUSB*), 290(1936). Zakonskom odredbom o preuzimanju poslova Privilegovane agrarne banke a. d. na području Nezavisne države Hrvatske od 29. prosinca 1943., dotadašnja podružnica Privilegovane agrarne banke a. d. Beograd u Zagrebu postaje samostalna državna novčana ustanova pod imenom Privilegirana agrarna banka u Zagrebu, a dotadašnja podružnica Privilegovane agrarne banke a. d. u Sarajevu postaje podružnica Privilegirane agrarne banke u Zagrebu. U djelokrug banke spadali su poslovi prema Uredbi o likvidaciji zemljoradničkih dugova od 25. rujna 1936. M.P. br.70380-V-1936. i naplata tražbina Privilegovane agrarne banke a. d. Beograd na području NDH. Vidi: *Narodne novine : službeni list Nezavisne Države Hrvatske* (Zagreb). 19(1944). Zakonom o uređenju i djelovanju kreditnog sistema, dotadašnja Privilegovana agrarna banka preimenuje se 26. listopada 1945. u Zadržnu i poljoprivrednu banku sa sjedištem u Beogradu i ponovo nastavlja svoj rad kao savezna banka. Vidi: *Službeni list Demokratske Federativne Jugoslavije* (Beograd). 87(1945). Uredbom o spajanju kreditnih poduzeća iz državnog sektora od 25. rujna 1946., Zadržna i poljoprivredna banka FNRJ spaja se s Narodnom bankom FNRJ. Vidi: *Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije* (Beograd). 78(1946).

cipima banke, ravnateljstvo je poklanjalo naročitu pažnju eskontu kratkoročnih trgovačkih mjenica i davanju manjih vjeresija. Poslovna 1929. godina završila je s dobitkom od 523.515,96 dinara, od čega je čisti dobitak iznosio 504.029,57 dinara, a prijenos iz 1928. godine 19.486,39 dinara.²⁰

Deseta redovita glavna skupština tvrtke Braća Turković bankarska radnja d.d. Zagreb održana je 27. ožujka 1931. u 11 sati prijepodne u zavodskim prostorijama. Nazočni na skupštini bili su sljedeći dioničari: barun dr. Vladimir Turković u svoje ime i kao opunomoćenik baruna Velimira Turkovića, barun Davorin Turković, Zlatko Pukler u svoje ime i kao opunomoćenik Prve hrvatske štedionice i dr. Branka Pliverića, dr. Josip Šilović, Dragan Sert, dr. Mirko Thaller i Radoslav Bačić. Temeljem odluke br. 5587 od 25. ožujka 1931., na skupštini je kao komesar Kr. banske uprave bio nazočan i dr. Ognjeslav Aranicki, trg. inspektor. Koncem poslovne godine 1930. istekao je mandat članovima ravnateljstva dr. Josipu Šiloviću i ravnatelju Zlatku Pukleru, a 6. lipnja 1930. član ravnateljstva dr. Miše Kolin zahvalio se na svojoj funkciji. Na prijedlog dioničara baruna Davorina Turkovića, glavna skupština je jednoglasno ponovo u ravnateljstvo na tri godine izabrala dr. Šilovića i Zlatka Puklera. Koncem 1930. također je istekao mandat i članovima nadzornog odbora. Glavna skupština je za članove nadzornog odbora jednoglasno na tri godine izabrala dr. Branka Pliverića, Radoslava Bačića i dr. Mirka Thallera. Prema izvješću ravnateljstva banke, 1930. bila je ispunjena raznim poremećajima na svim područjima privrednog života. Depresija, koja je već trajala nekoliko godina, zaoštrila se u poslovnoj 1930. godini do svjetske krize, koja je gotovo bez izuzetka zahvatila cijeli svijet. Cijene poljoprivrednih proizvoda i ostalih sirovina nastavile su svoje nazadovanje i pad. Racionalizacijom i modernim tehničkim pronalascima povećani kapacitet industrije i mehanizacija poljoprivrede stvorile su hiperprodukciju dobara, kojoj su nasuprot bile oslabljena kupovna moć i čitava vojska nezaposlenih. Pored toga došlo je do političkih nemira u pojedinim zemljama te brojnih slomova banaka i velikih financijskih koncerna u Americi, Francuskoj i Italiji. Privredni život Kraljevine kao specifično agrarne zemlje nije do tada u tolikoj mjeri osjetio posljedice hiperprodukcije, nezaposlenosti i ostalih privrednih nedaća kao ostale zemlje. Poljoprivredna proizvodnja zaostala je za rezultatima iz 1929. jer je žetva pšenice i kukuruza kvantitativno podbacila, iako im je kvaliteta bila vrlo dobra. Nerazmjer između cijena poljoprivrednih i industrijskih proizvoda podržavao je i dalje potrošačku krizu, jer je kupovna moć poljoprivrednika uslijed niskih cijena poljoprivrednih proizvoda bila svakim danom sve manja, dok su cijene tvorničkih artikala tek neznatno padale. Ta okolnost povlačila je za sobom slabljenje trgovine, tako da su se usprkos reduciranim narudžbama robne zalihe trgovaca nagomilale i uzalud čekale na prođu. Broj stečajeva bio je manji nego 1929., no zato se više iskorištavala pogodnost novog zakona

²⁰ HR-HDA-152 SFD Dosje Banka braće Turković d.d. Zagreb, Zapisnik 9. redovite glavne skupštine dioničara tvrtke Braća Turković, bankarska radnja d.d. Zagreb od 14. ožujka 1930. Također, vidi: HR-HDA-215 MDR NDH. Dosje: Braća Turković, bankarska radnja d.d. Zagreb, Račun razmjere od 31. prosinca 1929, kut. 270.

o prinudnom poravnanju izvan stečaja. Domaće novčano tržište, kao i međunarodna tržišta, bilo je likvidno. Tako je i Narodna banka u prvoj polovici 1930. snizila svoju eskontnu stopu od 6 % na 5,5 %. No pokraj tog prividnog obilja novca vlada-la je, s obzirom na nesigurnost privrednih prilika, kriza povjerenja, koja je izuzetno nepovoljno utjecala na bankarsko poslovanje. Kamate na uloške ostale su uglavnom nepromijenjene, dok je stopa za pozajmljene glavnice i dalje nazadovala. Na tržištu efekata nije bilo bitnijih promjena, te se i u 1930. godini glavni promet odvijao u tr-govanju državnim papirima. Tečaj dinara ostao je stabilan. Poslovanje tvrtke Braća Turković, bankarska radnja d.d. Zagreb nije, prema 1929. godini, pokazivalo naro-čitih promjena. S obzirom na vladajuće prilike, ravnateljstvo banke bilo je suzdrža-no kod sklapanja novih poslova, pa su oprezno postupali kod davanja novih kredita, poklanjajući više pažnje eskontu dobrih kratkoročnih trgovačkih mjenica i davanju manjih mjenbenih vjeresija. Ravnateljstvo banke sa zadovoljstvom je konstatalo da im se i 1930. krug poslovnih partnera proširio. Poslovna 1930. godina završila je s dobitkom od 475.656,76 dinara, od čega je čisti dobitak iznosio 452.140,80 dinara, a prijenos iz 1929. godine 23.515,96 dinara.²¹

Izvanredna glavna skupština dioničara tvrtke Braća Turković bankarska rad-nja d.d. Zagreb održana je u ponedjeljak 28. prosinca 1931. u 4 sata poslijepodne u zavodskim prostorijama u Zagrebu, Zrinjski trg br. 1. Na skupštini je bilo nazočno osobno i po opunomoćenicima osam dioničara, koji su zastupali 169.900 dionica, i to: barun dr. Vladimir Turković, barun Davorin Turković, barun Velimir Turković, Zlatko Pukler u svoje ime te kao opunomoćenik dr. Branka Pliverića i Prve hrvatske štedionice, dr. Mirko Thaller i Dragutin Sert. Na skupštini se raspravljalo samo o jednoj točki dnevnoga reda – popunjenju nadzornog odbora. Naime, smrću Rado-slava Bačića bilo je ispražnjeno jedno mjesto u nadzornom odboru, pa je broj njego-vih članova pao ispod tri. Na prijedlog dioničara Zlatka Puklera, Glavna skupština jednoglasno je i *per acclamationem* izabrala u nadzorni odbor baruna dr. Fedora Tur-kovića na vrijeme od tri godine.²²

Jedanaesta redovita glavna skupština dioničara tvrtke Braća Turković ban-karska radnja d.d. u Zagrebu održana je u petak, 20. svibnja 1932. u 11 sati prije podne u zavodskim prostorijama u Zagrebu, Zrinjski trg br. 1. Nazočni na skup-štini bili su sljedeći dioničari: Davorin Turković u svoje ime te kao opunomoćenik dr. Vladimira Turkovića i Velimira Turkovića, dr. Ferdinand Saulik kao opunomo-ćenik Prve hrvatske štedionice, dr. Branka Pliverića i Zlatka Puklera, Božo Banac, dr. Mirko Thaller, barun dr. Fedor Turković i Dragan Sert. Sjednici je nazočio i načelnik odjeljenja Kr. banske uprave Savske banovine dr. Ognjeslav Aranicki kao

²¹ HR-HDA-152 SFD. Dosje: Banka braće Turković d.d. Zagreb, Zapisnik 10. redovite glavne skupštine dioničara tvrtke Braća Turković, bankarska radnja d.d. Zagreb od 27. ožujka 1931. i izvještaj ravnateljstva banke za godinu 1930. Također, vidi: HR-HDA-215 MDR NDH. Dosje: Braća Turković, bankarska radnja d.d. Zagreb, Račun razmjere od 31. prosinca 1930, kut. 270.

²² HR-HDA-151 Savska banovina. Odjeljenje za trgovinu, obrt i industriju (1929-1939), Spis ur. br. 22790-VI-II-1931., kut. 43.

komesar. Pred kraj 1931. godine preminuo je Radoslav Bačić, pročelnik nadzornog odbora banke, koji je pripadao zavodu punih deset godina. Također, polovicom 1931. godine odstupio je član ravnateljstva dr. Miše Kolin, koji se zahvalio na toj funkciji. Glavna skupština zaključila je da se ravnateljstvo i nadzorni odbor ne popunjavaju do daljnega. Poslovna godina 1931. bila je svakako najteža od završetka Prvog svjetskog rata. Općenito uvjerenje koje je vladalo 1930. da je svjetska ekonomska kriza dosegla svoj vrhunac oboreno je događajima iz ljeta i jeseni 1931. godine. Neočekivani slom Austrijskoga kreditnog zavoda²³ povukao je za sobom slomove velikih bankovnih zavoda od europske važnosti, naročito u Njemačkoj, protresao privredne temelje čitavog svijeta te doveo do opće krize novca i povjerenja. Pokrenuta lavina poprimala sve veće razmjere te je ni Hooverov moratorij nije mogao zaustaviti. Nakon Njemačke val nepovjerenja kreće prema Engleskoj, koja mijenja svoju valutnu politiku i napušta zlatni standard. Njezin primjer slijede mnoge druge zemlje, a napose nordijske. U većini zemalja dolazi do raznih deviznih i valutnih ograničenja i do opće uskrate i povlačenja bankovnih kredita, što je dovelo do konfuzije u redovima kapitalista, a potom i ulagača. Ta konfuzija prenosi se krajem rujna 1931. na prostor Kraljevine Jugoslavije, stvara paniku među ulagačima i stavlja novčarstvo na veliku kušnju i pred tešku borbu. Navala uplašanih ulagača zaraženih nepovjerenjem protegnula se gotovo na čitavu zemlju, ponajprije na zapadne krajeve. Izvjesno umirenje ulagača postignuto je

²³ Kreditanstalt bio je ne samo najveća banka u Austriji i Srednjoj Europi, nego je bio i bio i najjači posrednik u kreditnim poslovima između zapadnoeuropskih financijskih tržišta i dužničkih zemalja Srednje Europe. Njemu su pripadala mnogobrojna bankovna, industrijska i trgovačka poduzeća, a osim toga opskrbljivao je velik broj drugih poduzeća kreditima. Krahom bečkog Kreditanstalta 13. svibnja 1931. počinje povlačenje kredita iz Srednje Europe, koje pak uzrokuje krizu novčarskih zavoda i valuta u svim srednjoeuropskim državama, pa i u Kraljevini Jugoslaviji. Naime, slom renomiranog Kreditanstalta pokazao je inozemnim vjerovnicima da su im plasmani u Srednjoj Europi u opasnosti i tada nastaje bjesomučno povlačenje tih kredita. Osim toga, ljudi u tim zemljama počinju se bojati za svoje uloge u novčarskim zavodima, pa se povlačenju inozemnih kredita pridružuje povlačenje uloga iz novčarskih zavoda i bijeg nacionalnih kapitala u inozemstvo. Bijeg inozemnog i domaćeg kapitala iz Kraljevine Jugoslavije bio je olakšan i time što je upravo krajem 1931. provedena zakonska stabilizacija dinara, a tom je prilikom uveden i slobodan devizni režim. Val nepovjerenja izazvan padom Kreditanstalta uskoro se i pogoršao. U srpnju 1931. izbila je velika kriza banaka u Njemačkoj, uveo se jednogodišnji moratorij za plaćanje reparacija, međunarodna politička situacija se silno zaoštravala. Nakon toga, 21. rujna 1931. Engleska napušta zlatni standard. Pad funte bio je po svojim posljedicama koban za našu privredu. Već postojeće nepovjerenje ulagača pretvorilo se poslije pada funte u paničnu psihozu i uzrokovalo navalu ulagača na banke. U Kraljevini Jugoslaviji nije kao u drugim zemljama poduzeta od strane države ili od strane emisionog instituta ikakva pravodobna akcija za pomoć bankama, nego su one prvotno bile prepuštene svojoj sudbini. Pritisnute razvojem prilika, banke su počele apelirati na emisioni institut kod kojeg su u formi odobrenih a neiskorištenih kredita održavale velik dio svojih rezerva likvidnosti, da bi na taj način mogle udovoljiti zahtjevima ulagača i suzbiti nepovjerenje među ljudima. S obzirom na veliku navalu ljudi, Narodna banka konačno je ipak bila prinuđena da u četvrtom tromjesečju 1931. godine odobri novčanim zavodima 696,74 i privatnim tvrtkama 73,72 milijuna dinara novih zajmova. No bilo je prekasno, tako da je od sredine 1931. privreda u Kraljevini ušla u period izrazite deflacije koju je prouzročilo povlačenje inozemnih kredita, bijeg domaćeg kapitala u inozemstvo i povlačenje štednih uložaka iz novčanih zavoda. Tijekom druge polovice 1931. isplatile su banke u Kraljevini 2 milijarde 72 milijuna dinara, odnosno 14,5 % svih uloga na štednju. Može se reći da je najveći dio novčarskih zavoda u Kraljevini od kraja 1932. bio u likvidaciji. Sposobne za rad ostale su samo neke banke inozemnog kapitala. Vidi: Tomašević, J. *Novac i kredit*. Zagreb : vlastito izdanje, 1938, str. 217–219, 247–251.

djelovanjem Narodne banke Kraljevine Jugoslavije jer je, u okviru svojih mogućnosti, pritekla u pomoć novčarskim zavodima izvanrednim kreditima. Usprkos depresiji na svim područjima privrednog života, moglo se poslovanje novčarskih zavoda u prvom polugodištu 1931. nazvati relativno povoljnim. Novčano tržište Kraljevine raspolagalo je s obiljem likvidnih sredstava, što se vidno odrazilo na stalnom opadanju kamatne stope za pozajmljene glavnice. Nastupom navedenih sudbonosnih događaja i prilika nastala je pred kraj rujna 1931. na novčarskom tržištu sasvim obrnuta situacija, koja je potpuno onemogućila svako kreditno i novčano poslovanje. Iako tvrtka Braća Turković bankarska radnja u prvi trenutak nije osjetila uznemirenje ulagača u tolikoj mjeri kao drugi zavodi, jer su se njezini ulagači regrutirali iz posve drugih krugova, ipak je radi nužnog opreza odmah ne samo obustavila svako novo kreditiranje, nego je pristupila i redukciji te razgradnji pojedinih angažmana, kako bi namaknula potrebna likvidna sredstva za eventualne otkaze uložaka. I doista je početkom godine uslijedio otkaz nekih većih uložaka, što je dokazalo da je predviđanje i oprez ravnateljstva banke bio ispravan i na mjestu. Konačna suma razmjere banke za 1931. pokazivala je, usprkos opisanim teškim prilikama, daljnji porast. Uslijed stalnog opadanja kamata na pozajmljene glavnice u prvom polugodištu 1931., zbog potpunog zastoja i redukcije poslovanja u drugom polugodištu, nadalje zbog pada tečaja državnih vrijednosnih papira, pala je, pored gotovo jednakih režija, zarada banke na sumu, koja po prvi puta od njezina osnutka nije dopuštala isplatu primjerene dividende. Glavna skupština jednoglasno je zaključila da se, prema prijedlogu ravnateljstva, od postignute čiste dobiti u 1931. u iznosu od 187.528,76 dinara upotrijebi za dotaciju redovite pričuvne zaklade 150.000 dinara, a ostatak od 37.528,76 dinara da se prenese na novi račun poslovne godine 1932.²⁴

Na temelju Zakona o radnjama od 5. studenoga 1931., Gradsko načelstvo u Zagrebu izdalo je 26. srpnja 1932. pod br. 81978 odobrenje tvrtki Braća Turković, bankarska radnja d.d. u Zagrebu, da može po poslovođi Mihajlu Pievcu obavljati bankarske i mjenjačke poslove. Odobrenje je upisano kod Gradskog načelstva u Zagrebu kao opće upravne vlasti prvog stupnja u registru radnji, registar I C pod rednim brojem 338/1932.²⁵

Na temelju rješenja Ministarstva trgovine i industrije II-br. 36.801/K od 29. listopada 1932. kojim potvrđuje da im je tvrtka Braća Turković, bankarska radnja podnijela molbu za korištenje čl. 5. Zakona o zaštiti zemljoradnika i o stavljanju na snagu

²⁴ HR-HDA-152 SFD. Dosje: Banka braće Turković d.d. Zagreb, Zapisnik 11. redovite glavne skupštine dioničara tvrtke Braća Turković, bankarska radnja d.d. Zagreb od 20. svibnja 1932. i izvještaj ravnateljstva banke za godinu 1931.

²⁵ HR-HDA-215 MDR NDH. Dosje: Bankarska radnja braća Turković u Zagrebu, Spis ur. br. 26841/1942., Dopis Banke braće Turković d.d. s priložima (prijepis nove obrtnice izdane od strane Gradskog načelstva u Zagrebu 26. srpnja 1932. pod br. 81978) upućen 4. kolovoza 1942. Odjelu za državnu imovinu, navjeru i dugove Državne riznice u Zagrebu, kut. 270.

pojedinih propisa Zakona o izvršenju i obezbeđenju²⁶, Kr. banska uprava Savske banovine u Zagrebu donijela je 9. studenog 1932. rješenje br. 120-Pov/VIII-1932., kojim je oformljena komisija za pregled navedene banke. Članovi komisije bili su: dr. Ognjeslav Aranicki, načelnik Odjeljenja za trgovinu, obrt i industriju Kr. banske uprave Savske banovine, Janko Krušac, inspektor podružnice Narodne banke u Zagrebu, i Ljubomir Glavan, činovnik Državne hipotekarne banke u Zagrebu. Iz izvještaja te komisije vidi se da su članovi obitelji Turković dugovali bankarskoj radnji 18.241.721,43 dinara. Kao pokriće za tu sumu služilo je nepokretno imanje odnosno poljoprivredno dobro članova obitelji Turković. Prema podacima agrarnih vlasti, poljoprivredno dobro braće Turković sastojalo se sveukupno od 16.509 jutara, i to: 1. Milan Turković i dr. (plemićko dobro Kutjevo) 15.332 jutara, 2. baruni Vladimir i Davorin Turković 439 jutara, 3. barun Velimir Turković 477 jutara i 4. baruni Vladimir i Davorin Turković (plemićko dobro Kaptol) 261 jutro. Komisiji je dana izjava od strane banke da se 60 % njezinih dionica nalazi u rukama braće Velimira, Davorina i Vladimira Turkovića, 25 % kod Prve hrvatske štedionice i 15 % kod tvrtke Božo Banac i Kolin.²⁷

Temeljem čl. 5. navedenog Zakona, tvrtka Braća Turković, bankarska radnja obratila se ministru trgovine i industrije s molbom da im se izda uredba sa zakonskom snagom s ciljem reguliranja rokova isplate uloga i drugih obveza, kao i donošenja drugih mjera zbog osiguranja ulagača i drugih povjerilaca. Uslijed poremećaja kreditnih odnosa izazvanih općom kreditnom krizom, banka je imala velikih poteškoća prilikom naplaćivanja svojih potraživanja i unovčavanja ostale aktive. Uslijed takvih prilika otkazivanje i dizanje uloga događalo se u puno većoj mjeri nego obično. Imajući u vidu da je banka, čija je aktiva bila veća od pasive,²⁸ samo zbog takvog razvoja do-

²⁶ Temeljem čl. 5. Zakona o zaštiti zemljoradnika i o stavljanju na snagu pojedinih propisa Zakona o izvršenju i obezbeđenju od 19. travnja 1932., ukoliko je novčarski zavod došao u teškoće plaćanja uslijed poremećenih kreditnih odnosa izazvanih bilo općom kreditnom krizom bilo neobičnim i prekomjernim dizanjem uloga, a prema bilanci, ako je u to vrijeme aktiva bila veća od pasive, mogao je Ministarski savjet na traženje samog tog zavoda, na prijedlog ministra trgovine i industrije, donijeti za svaki takav slučaj uredbu sa zakonskom snagom kojom bi se predvidjeli rokovi isplate uloga i drugih potraživanja kao i sve druge mjere, pa i o reorganizaciji zavoda, potrebne za njegov redovan rad i za sigurnost ulagača i ostalih vjerovnika. S tim ciljem mogao je ministar trgovine i industrije takav novčarski zavod i njegovo cijelo poslovanje staviti pod stalni nadzor svojeg komesara. Vidi: *Službene novine Kraljevine Jugoslavije* (Beograd). 91(1932). Donošenjem Zakona o zaštiti zemljoradnika od 19. travnja 1932. (a posebno čl. 5.), kojim je uveden moratorij za seljačke dugove, počelo je novo razdoblje u razvoju krize jugoslavenskog bankarstva. Ulagači su odgovorili na taj Zakon navalom na sve banke i one su samo u travnju 1932. isplatile oko 500 milijuna dinara uložaka. Načinom zaštite koji je propisao navedeni Zakon koristilo se 69 novčarskih zavoda, među kojima i nekoliko velebanaka, kao primjerice Prva hrvatska štedionica, Ljubljanska kreditna banka i Jugoslavenska udružena banka. Vidi Tomašević, J. *Nav. dj.*, str. 252-253.

²⁷ HR-HDA-215 MDR NDH. Dosje: Braća Turković, bankarska radnja d.d. Zagreb, Zapisnik Komisije za pregled bankarske radnje Braća Turković, Spis Odjeljenja za trgovinu, obrt i industriju Kr. banske uprave Savske banovine br. Pov-127/VIII od 12. studenog 1932., Spis Ministarstva poljoprivrede K.M. br. 186 od 29. studenoga 1932., Spis Ministarstva trgovine i industrije Pov.II br. 61/K od 22. studenog 1932., kut. 270.

²⁸ Odnos aktive i pasive procijenjen je temeljem podnesenih podataka od strane bankarske radnje, izvještaja komisije Kraljevske banske uprave Savske banovine i izvještaja Ministarstva poljoprivrede KM br. 186 od 29. studenog 1932.

gađaja došla u težak položaj, a rigorozna primjena redovnog zakonodavstva imala bi izuzetno pogubne posljedice za ulagače i ostale vjerovnike zavoda, ministar trgovine i industrije smatrao je da bi trebalo izići u susret njihovoj molbi za odlaganjem plaćanja. Za tvrtku Braća Turković, bankarska radnja d.d. Zagreb vrijedile su odredbe navedene u Uredbi o rokovima isplate uloga i drugih dugovanja Jugoslavenske udružene banke u Zagrebu²⁹, kao i izmjena iste Uredbe³⁰ iz 1932. godine. Ministarski savjet na svojoj sjednici od 6. prosinca 1932. usvojio je prijedlog ministra trgovine i industrije.³¹

Na temelju čl. 5. Zakona o zaštiti zemljoradnika, ministar trgovine i industrije postavio je 10. prosinca 1932. odvjetnika dr. Josipa Giaconia iz Zagreba za komesara pri tvrtki Braća Turković, bankarska radnja. Njegov zadatak bio je da prisustvuje s pravom savjetodavnoga glasa svim sjednicama upravnog i nadzornog odbora, kontrolira sve društvene poslove, prisustvuje redovnim i izvanrednim pregledima blagajne i bančinih knjiga, saziva skupštine dioničara po potrebi i da im i sam prisustvuje. Isto-ga dana pod istim brojem rješenja, ministar trgovine i industrije stavio je izvan snage navedeno rješenje te je postavio za komesara pri bankarskoj radnji dr. Matu Harlovića.³² Razlog za promjenu komesara nije naveden.

S obzirom na to da su istupila tri člana ravnateljstva, 31. siječnja 1933. održana je izvanredna skupština dioničara tvrtke Braća Turković, bankarska radnja, sazvana s ciljem njegova popunjenja. Komesar postavljen pri banci tražio je da se ravnateljstvo popuni tako da u njemu budu zastupane sve grupe dioničara čije je učešće u kapitalu iznosilo 1,000.000 dinara. Kako je dionički kapital iznosio 10,000.000 dinara, komesar je zatražio da ravnateljstvo bude sastavljeno od 9 članova, a ne od 8, kako je bilo do tada. Na skupštini je ravnateljstvo popunjeno te su kao novi članovi izabrani: Stjepan Kenfelj i dr. Ferdinand Saulik izabrani od Prve hrvatske štedionice, dr. Mirko Thaller od strane grupe Turković i dr. Andro Gilić od strane grupe Banac-Kolin. Tako se sada ravnateljstvo sastojalo od 9 članova, i to od: 5 članova designiranih od dioničarske grupe Turković, 3 člana designirana od dioničarske grupe Prva hrvatska štedionica i 1 član designiran od dioničarske grupe Banac-Kolin.³³

²⁹ Temeljem navedene Uredbe, banka je zasebice vodila, upravljala i obračunavala svoja potraživanja i dugovanja koja su nastala do toga dana (stara potraživanja i dugovanja), a zasebice opet potraživanja i dugovanja koja su nastala nakon toga roka (nova potraživanja i dugovanja). Ravnateljstvo banke trebalo je pristupiti u sporazumu s komesarom ministra trgovine i industrije izradi plana o reorganizaciji zavoda u cilju jačanja vlastitih sredstava, povišenja likvidnosti, što većeg sniženja zavodskih režija i što skorijeg prijelaza na normalno poslovanje. Taj plan trebao je biti predložen na odobrenje ministru trgovine i industrije. Za vrijeme trajanja važnosti te Uredbe nije se moglo tražiti otvaranje stečaja nad bankom. Vidi: *Službene novine Kraljevine Jugoslavije* (Beograd). 199(1932).

³⁰ *Službene novine Kraljevine Jugoslavije* (Beograd). 284(1932).

³¹ HR-HDA-215 MDR NDH. Dosje: Braća Turković, bankarska radnja d.d. Zagreb, Prijedlog i rješenje Ministarstva trgovine i industrije upućen 6. prosinca 1932. Ministarskom savjetu pod brojem II-41.311/K za odgodu plaćanja tvrtki Braća Turković, bankarska radnja, kut. 270.

³² *Isto*. Dvije odluke ministra trgovine i industrije II.br. 41.311/K od 10. prosinca 1932., kut. 270.

³³ *Isto*. Dopis komesara pri bankarskoj radnji Braća Turković br. 4/33 upućen 4. veljače 1933. Ministarstvu trgovine i industrije, kut. 270.

Dvanaesta redovita glavna skupština dioničara tvrtke Braća Turković, bankarska radnja d.d. u Zagrebu održana je u subotu 27. svibnja 1933. u 11 sati prijepodne u zavodskim prostorijama u Zagrebu, Zrinjevac br. 1. Nazočni na skupštini bili su sljedeći dioničari: dr. Vladimir Turković, Davorin Turković, Velimir Turković, Zlatko Pukler, dr. Ferdinand Saulik, Stjepan Kenfelj, dr. Mirko Thaller, dr. Fedor Turković i dr. Andro Gilić. Sjednici su nazočili i banski inspektor Radovan Zec kao komesar Kr. banske uprave Savske banovine i dr. Mato Harlović, komesar ministra trgovine i industrije kod bankarske radnje. Koncem 1930. istekao je mandat članovima ravnateljstva dr. Vladimiru Turkoviću, Davorinu Turkoviću, Velimiru Turkoviću i Draganu Sertu. Na prijedlog dr. Ferdinanda Saulika izabrani su dr. Vladimir, Davorin i Velimir Turković ponovo kao članovi ravnateljstva na daljnje tri godine. Na mjesto dr. Mirka Thallera, koji se zahvalio na časti nadzornog odbornika, na prijedlog Davorina Turkovića, kao član nadzornog odbora na tri godine izabran je Vladimir Šarić. Ekonomska kriza, koja je bez izuzetka zahvatila cijeli svijet, dovela je bankarstvo u Kraljevini Jugoslaviji u jedno gotovo bezizlazno stanje koje je kulminiralo u dosljednom, rastućem nepovjerenju svih onih koji su raspolagali gotovinom. Novčarski zavodi uvijek su stavljali povjerenja im sredstva u ruke privrednim poduzećima koja su podržavala sav ekonomski život u zemlji. No, trenutačno, zbog stalnog podizanja uložaka, banke su takvo svoje privredno djelovanje ne samo morale obustaviti, nego su i od svojih dužnika tražile povrat danih im zajmova, samo da bi mogle udovoljiti zahtjevima svojih ulagača. Trgovina, obrt i industrija, kao privredne grane, tek su sada potpuno shvatile veliku važnost novčarskih zavoda za gospodarski razvitak zemlje. Stalo je normalno djelovanje gospodarstva, uništen je do temelja kroz decenije stvarani fundament bankarstva u zemlji, pa takva reakcija nije mimoišla ni bankarsku radnju Braća Turković. Kao što je već rečeno, ona je koncem 1932. zatražila i dobila zaštitu po čl. 5. Zakona o zaštiti zemljioradnika, jer je ozbiljno prijetilo da će podizanje uložaka i pritisak pojedinih nestrpljivih ulagača biti na štetu onih koji su, barem donekle, zadržali prema njoj svoje povjerenje. Opravdanje za takav strah vidi se najbolje po tome što je stanje uložaka i potraživanja koncem 1931. bilo preko 17 milijuna dinara, a 31. prosinca 1932. samo preko 9,5 milijuna dinara. Znači da je banka na raspoloživim sredstvima izgubila preko 7,5 milijuna dinara ili 43 %. Nastalo je posvemašnje mrtvilo u poslovanju između trgovaca, obrtnika i industrijalaca s jedne i novčarskih zavoda s druge strane. Privrednici su držali svu raspoloživu gotovinu u svojim blagajnama. Svaka je grana privrede gledala kako će sama osigurati svoj opstanak i nije se baš znala snaći u tom kaosu. U skladu s navedenim, sve grane poslovanja bankarske radnje Braća Turković pokazivale su u poslovnoj 1932. godini vidan pad, dok su neke, naročito posao s devizama te inkasni i inozemni posao, posve otpale. Nemajući, kao u drugim zemljama pravodobnu pomoć emisione³⁴ banke, nije bilo moguće spriječiti nemile posljedice opisane krize. Najveći naponi ravnateljstva bankarske radnje išli su za time da svoje poslovanje dovedu u sklad s navedenim prilikama.

³⁴ U izvornom dokumentu emisiona banka (Narodna banka) spominje se kao *novčanična banka*.

Ravnateljstvo je poduzelo najveću moguću restrikciju osobnih i stvarnih izdataka. Radili su na realizaciji svojih potraživanja, da što prije dođu do likvidnih sredstava te da s jedne strane uzmognu uspostaviti povjerenje svojih ulagača, a s druge da uvedu nove poslovne grane u svoj posao. Glavna skupština jednoglasno je zaključila da se postignuta čista dobit od 45.047,04 dinara na prijedlog ravnateljstva prenese na novi račun. Na prijedlog dr. Saulika jednoglasno je zaključeno da se iskazane pričuve od 1,350.000 dinara upotrijebe za otpis neutjerivih tražbina.³⁵

U vezi s ranijim rješenjem ministra trgovine i industrije II. br. 41.311/K od 10. prosinca 1932., a na temelju čl. 5. Zakona o zaštiti zemljoradnika, ministar trgovine i industrije donio je 17. studenog 1933. odluku II br. 42.432/K kojom umjesto dr. Mate Harlovića za svojeg komesara pri tvrtki Braća Turković, bankarska radnja d.d. Zagreb postavlja odvjetnika dr. Ivana Marija Čoka.³⁶

Prema ukazanoj potrebi, a u vezi s rješenjem ministra trgovine i industrije II br. 42.432/K od 17. studenog 1933., Juraj Demetrović, ministar trgovine i industrije donio je 15. prosinca 1934. odluku II br. 44072/K kojom odvjetnika dr. Ivana Marija Čoka razrješava dužnosti komesara pri tvrtki Braća Turković, bankarska radnja, a na njegov mjesto imenuje Jovana Maksimovića, kr. bankog savjetnika u miru.³⁷

Godine 1934. namještenici tvrtke Braća Turković, bankarska radnja bili su: Mihovil Perković, Oskar Kišicki³⁸, Rade Tadić, Đurđica Jančikivić, Nikola Cigić, Mijo Hebner i Josip Mesarić³⁹. Niti jedan namještenik nije bio član ravnateljstva banke.⁴⁰

Rješenjem ministra trgovine i industrije br. 40.207/K-II od 16. studenog 1934. oformljena je komisija za pregled poslovanja tvrtke Braća Turković, bankarska radnja d.d. u Zagrebu. Komisiju su sačinjavali: v. d. direktora podružnice Poštanske štedionice u Zagrebu dr. Nikola Gaćeša kao pročelnik komisije te članovi dr. Miloš Martecchini, zamjenik upravnika glavne podružnice Državne hipotekarne banke u Zagrebu, i Mirko Radić, činovnik podružnice Narodne banke

³⁵ HR-HDA-152 SFD. Dosje: Banka braće Turković d.d. Zagreb, Zapisnik 12. redovite glavne skupštine dioničara tvrtke Braća Turković, bankarska radnja d.d. Zagreb od 27. svibnja 1933. i izvještaj ravnateljstva banke za godinu 1932.

³⁶ HR-HDA-215 MDR NDH. Dosje: Braća Turković, bankarska radnja d.d. Zagreb, Odluka ministra trgovine i industrije II br. 42.432/K od 17. studenog 1933., kut. 270.

³⁷ Isto. Dosje: Bankarska radnja braća Turković u Zagrebu, Spis ur. br. 34147/1934., kut. br. 270.

³⁸ Oskar Kišicki spominje se i kao Oskar Kišický. Rođen je 19. siječnja 1899. u Osijeku. Bio je namještenik tvrtke Braća Turković, bankarska radnja od 1. rujna 1922. do 1. rujna 1937. u svojstvu prokurista. Vidi HR-HDA-620 Narodna banka Jugoslavije. Centrala u Zagrebu. Služba likvidacije starih poslova – Zagreb (1945-1972) (dalje NBJ CZ SLSP). Dosje: Banka braće Turković d.d. Zagreb, Potvrda Narodne banke Hrvatske od 10. listopada 1975.

³⁹ Josip Mesarić spominje se i kao Jozo Mesarić.

⁴⁰ HR-HDA-152 SFD. Dosje: Banka braće Turković d.d. Zagreb, Podaci o berivima namještenika tvrtke Braća Turković, bankarska radnja d.d. u Zagrebu za poslovnu godinu 1934.

u Zagrebu. Komisija je konstituirana 3. prosinca 1934., započela je s radom 18. prosinca 1934., a završila 2. veljače 1935. godine. Nadzor je obavljen u stalnoj nazočnosti Mihovila Perkovića, koji je od strane Prve hrvatske štedionice kao njezin povjerenik dodijeljen na rad tvrtki Braća Turković, bankarska radnja kao direktor. Povremeno su pregledu prisustvovali i članovi uprave dr. Vladimir i Davorin Turković te Jovan Maksimović kao komesar u banci. Nadzor je obavljen temeljem Pravilnika o vršenju pregleda novčanih zavoda, koji su zatražili odlaganje plaćanja, sanaciju ili vanstečajnu likvidaciju od 8. listopada 1934. godine. Kao temelj izvještaju komisije služila je pročišćena bilanca banke od 31. prosinca 1933., no komisija je u svojem radu koristila i poslovne rezultate od 31. prosinca 1934. godine. Prema izvještaju komisije od 2. veljače 1935., tvrtka Braća Turković, bankarska radnja d.d. Zagreb osnovana je u siječnju 1919. kao privatna banka braće dr. Vladimira, Davorina i Velimira Turkovića, baruna kutjevskih. U listopadu 1920.⁴¹ pretvorena je tvrtka u dioničarsko društvo s kapitalom od 5 milijuna kruna. Tada je u banku ušla i tvrtka Banac iz Londona. Kasnije je kapital u nekoliko navrata povišen na 10,000.000 dinara. U svibnju 1922. stupio je zavod u užu interesnu zajednicu s Prvom hrvatskom štedionicom u Zagrebu, koja je početkom 1935. posjedovala 25 % dionica, dok je tvrtka Banac imala 15 %, a braći Turković preostalo je 60 % dionica. Tvrtka Braća Turković, bankarska radnja bavila se redovnim bankarskim poslovima i financijskim operacijama obitelji Turković. Osim toga obavljala je prodaju belgijskih automobila, motocikala i bicikala⁴² iz tvornice Fabrique Nationale d'Armes de Guerre iz Herstala u Belgiji. Zavod je sudjelovao u nekim trgovačkim, industrijskim, izdavačkim i filmskim poduzećima, a ti su poslovi većim dijelom završili s gubitcima. Banka je isplaćivala dividende do 1930. godine. Svoje iskazane i latentne rezerve od oko 6 milijuna dinara zavod je otpisao, ali nije mogao pokriti sve gubitke, nego je u svojoj pročišćenoj bilanci predložio otpis na teret glavnice u iznosu od 5,000.000 dinara kao dotaciju Fondu za pokriće šteta nastalih prilikom realizacije aktive. Osim dioničke glavnice umanjene na 5,000.000 dinara, banka je raspolagala s tuđim sredstvima u iznosu od 19,000.000 dinara, tako da je njezin obrtni kapital iznosio 24,000.000 dinara. Od toga kapitala, po otpisu gubitaka, uloženo je sveukupno 4,200.000 dinara, od toga oko 600.000 dinara u vrijednosne papire, 1,500.000 dinara u mjenice raznih obveznika, 1,800.000 dinara u tekuće račune raznih obveznika i 300.000 dinara u robu. Istovremeno je sam angažman braće Turković iznosio 19,800.000 dinara. Iz toga se vidi da je najveći dio raspoloživih sredstava od preko 80 % investiran u kredite braći Turković, koji

⁴¹ U izvještaju od 2. veljače 1935. spominje se da je banka pretvorena u dioničarsko društvo u rujnu 1920., no pravila dioničarskog društva donesena su u listopadu 1920. godine.

⁴² U dokumentu se koristi izraz *velosiped*. "Velosipéd ili velocipéd *franc.* (vélocipéde od *lat.* *velox*, 2. – ocis – brz + *pes*, 2. *pedis* – noga) bicikl." Klaić, B. *Nav. dj.*, str. 1242.

su posjedovali majoritet zavodskih dionica.⁴³ Uslijed toga pao je bančin bonitet u potpunu zavisnost od boniteta tog najvećeg angažmana. Kako pak braća Turković, stjecajem okolnosti, nisu bila u mogućnosti plaćati dospjele kamate, to je njihovo dugovanje stalno raslo, pa je došao u pitanje kako bonitet, tako i likvidnost zavoda. Treba napomenuti da banka u svojoj aktivni nije imala moratornih tražbina (seljačkih), te su bančine teškoće rezultirale iz starih neotpisanih gubitaka kao i nemogućnosti podmirivanja kamata i glavnice od strane najvećih dužnika banke, dr. Vladimira, Davorina i Velimira Turkovića. Preostala aktiva od 20 % nije predstavljala kreditiranje industrijskih i trgovačkih poduzeća, nego je dobrim dijelom rezultirala iz likvidacije neuspjelih transakcija, pa je i taj dio aktive uglavnom bio nelikvidan. Prema bančinom prijedlogu pročišćene bilance na dan 31. prosinca 1933., stanje je bilo sljedeće: aktiva banke iznosila je: gotovina 106.001,99 dinara, valute 1.726,54 dinara, vrijednosni papiri 886.161,81 dinar, mjenice u portfelju 359.468,50 dinara, mjenice u reeskontu 9,983.430 dinara, dužnici po tekućim računima 16,915.575,33 dinara,⁴⁴ roba 321.000 dinara,⁴⁵ pokretnine za bančinu upotrebu 1 dinar,⁴⁶ jamstveni dužnici 345.491 dinar, gubitak 154.198,19 dinara. Pasiva banke iznosila je: dionička glavnica 5,000.000 dinara, fond za pokriće šteta nastalih prilikom realizacije aktive 5,000.000 dinara, ulozi na knjižice i po tekućim računima 6,067.910,70 dinara, povjerioci po tekućim računima 2,629.427,16 dinara, reeskont 9,983.430 dinara, jamstvene obveze 345.491 dinar, prijelazni račun 46.795,50 dinara. Između krupnijih ulagača isticala se grupa Muačević iz Osijeka s 2,300.000 dinara, koji je iznos osiguran zabilježbom prvenstvenog reda na zgradi udovice Maje Turković u Zagrebu. Visoki angažman braće Turković kod banke nastao je dobrim dijelom uslijed neplaćanja kamata, koje su bile relativno visoke. Za sve obveze braće Turković prema banci jamčile su sljedeće nekretnine kao pokrivača: 1. šumski posjed dr. Vladimira, Davorina i Velimira Turkovića u Kutjevu (40 % bivšeg plemićkog dobra Kutjevo), koji se sastojao od 4.900 jutara pod šumom u starosti od 15 do 60 godina; 2. posjed u Kaptolu⁴⁷ obuhvaćao je 350 jutara obradivog zemljišta u vlasništvu Velimira Turkovića; 3. zgrada u Zagrebu u Visokoj ulici

⁴³ Imobilitet banke dolazio je uglavnom od tuda što je od svih sredstava banke 80 % (19,800.000 dinara) plasirano u angažman braće Turković. Taj angažman bio je zaleđen jer je bila riječ dijelom o veleposjedu, koji je došao pod udar agrarne reforme, a dijelom o drugim nerentabilnim nekretninama. Drugi razlog za imobilitet bila je činjenica da je preko 95 % mjenbenih potraživanja banke bilo u reeskontu. Uslijed toga banka je 1932. godine zatražila zaštitu po čl. 5. Zakona o zaštiti zemljoradnika, koja mu je već navedenim rješenjem br. II-41.311/K od 6. prosinca 1932. i odobrena. Vidi: HR-HDA-215 MDR NDH. Dosje: Braća Turković, bankarska radnja d.d. Zagreb, Izvještaj Ministarstva trgovine i industrije od 7. ožujka 1935., kut. 270.

⁴⁴ Od tog iznosa otpadalo je na angažman braće Turković 11,180.680 dinara, što je do kraja 1934. naraslo na 13,294.930 dinara.

⁴⁵ To je bio ostatak kupljenih motocikala, bicikala i sastavnih dijelova, koji su postepeno prodavani.

⁴⁶ Inventar banke bio je neznatan.

⁴⁷ Vlastelinstvo Kaptol u mjestu Kaptol, Općina Kaptolačka, srez Slavonsko-Požeški posjedovalo je Poljoprivrednu tvornicu špirita koja je vrijedila 1,500.000 dinara. Vidi: HR-HDA-215 MDR NDH. Dosje: Braća Turković, bankarska radnja d.d. Zagreb, Uvjerjenje Općine Kaptolačke od 25. studenog 1932., kut. br. 270.

br. 18 u vlasništvu udovice Maje Turković i 4. vila u Selcu u vlasništvu Davorina Turkovića. Prihodi banke uglavnom su se sastojali od zaračunavanja i pripisivanja kamata po dugovanju braće Turković. Kako je već rečeno, glavni dužnici banke braća Turković bili su nelikvidni, kao što su to bili i ostali važniji dužnici po tekućim računima. Mjenice su se nalazile u reeskontu kod Narodne banke i svaka otplata po njima ostala je Narodnoj banci. I prihodi banke bili su najvećim dijelom samo knjižni, jer je u gotovini pritjecalo jedino: najamnina, kamate od mjenica i nešto kamata po mjeničnoj obvezi braće Turković za posjed u Kaptolu (oko 300.000 dinara). Istovremeno, u gotovini su se morali plaćati režijski troškovi, porez i kamate Narodnoj banci (ukupno 550.000 dinara), tako da je banci za najnužnije rashode nedostajalo gotovine u iznosu od 250.000 dinara. Također, banka nije imala gotovine za isplatu dospjelih kamata ulagačima i svojemu glavnomu povjericu Prvoj hrvatskoj štedionici. Uslijed toga svi nabrojani tereti povećavali su dugovanje banke po tekućem računu kod Prve hrvatske štedionice. Prema tomu težište izlaska iz te situacije kod banke ležalo je u što skorijoj realizaciji šumskog posjeda braće Turković u Kutjevu i posjeda s pecarom u Kaptolu. Mogla je pomoći i prodaja kuće u Zagrebu u Visokoj ulici br. 18 da nije na njoj postojala intabulacija⁴⁸ bančinog ulagača Muačevića. Najpovoljnija mogućnost za što skorije pribavljanje gotovine bila je prodaja imanja bančinog dužnika dr. Dušana Popovića⁴⁹ u Zagrebu. U tom slučaju banka bi dobila oko 700.000 do 800.000 dinara. Međutim ta realizacija bila je otežana uslijed dugotrajnog parničnog postupka koji je još trajao. Preostalo je još samo nekoliko dužnika koji su mogli banci otplatiti svega nekoliko stotina tisuća dinara. Budući da je dioničarska glavnica uslijed nužnih otpisa i formiranja rezervi pala na 20 %, kod banke se ukazala potreba za sanacijom. No predstavnici banke izjavili su komisiji da zavod ne želi sanaciju, nego traži odlaganje plaćanja. Stoga je komisija smatrala da bi se u tom slučaju rok za odlaganje plaćanja mogao protegnuti najduže na dvije godine. No u tom bi slučaju, smatrala je komisija, bilo nužno da se pred kraj vremena odobrene dvogodišnje zaštite obavi ponovni nadzor radi donošenja potrebnih odluka.⁵⁰

Budući da se financijske prilike u banci nisu promijenile na bolje od trenutka kada im je 1932. odobrena odgoda plaćanja, rukovodstvo banke zatražilo je ponovnu odgodu plaćanja.⁵¹ Na molbu tvrtke Braća Turković, bankarska radnja d.d. u Zagrebu II br. 7248/K od 2. ožujka 1934., a na temelju Uredbe o zaštiti novčanih zavoda

⁴⁸ "Intabulacija lat. (in – u + tabula – ploča) unos, uknjižba u zemljišnim knjigama (uknjižba prava vlasništva, zaloga za dug, uživanja služnosti i sl.)." Klaić, B. *Nav. dj.*, str. 598.

⁴⁹ Dr. Dušan Popović iz Zagreba dugovao je 2,285.750 dinara. Taj iznos proizlazio je iz kupovne cijene za kuću i zemljište na Ksaverskoj cesti u Zagrebu, zajedno s kamatama. Gruntovni vlasnik nekretnina bila je banka, ali nije bila u posjedu, te je vodila parnicu s dr. Popovićem.

⁵⁰ HR-HDA-215 MDR NDH. Dosje: Braća Turković, bankarska radnja d.d. Zagreb, Izvještaj o komisijskom pregledu tvrtke Braća Turković, bankarska radnja d.d. u Zagrebu od 2. veljače 1935., kut. 270.

⁵¹ *Isto.* Molba banke upućena 22. prosinca 1934. ministru trgovine i industrije, kut. 270.

i njihovih vjerovnika⁵² od 23. studenoga 1934., dr. Milan Vrbanić, ministar trgovine i industrije Kraljevine Jugoslavije donio je 11. ožujka 1935. rješenje II br. 7248/34/K da se navedenoj banci odobri: ⁵³

1. odlaganje plaćanja na 6 godina
2. kamatna stopa na stare uloge na štednju i po tekućim računima od 2 % bruto godišnje počevši od 2. ožujka 1934.
3. financijske olakšice iz čl. 15. st. 1. Uredbe o zaštiti novčanih zavoda i njihovih vjerovnika⁵⁴.

Trinaesta redovita glavna skupština dioničara tvrtke Braća Turković, bankarska radnja d.d. u Zagrebu održana je u petak 5. travnja 1935. u 16 sati u društvenim prostorijama u Zagrebu, Praška ulica 9. Nazočni na skupštini bili su sljedeći dioničari: Davorin Turković u svoje ime i kao opunomoćenik dr. Vladimira Turkovića i Velimira Turkovića, dr. Mirko Thaller, dr. Fedor Turković, dr. Andro Gilić, dr. Ferdinand Saulik, Vladimir Šarić i Stjepan Kenfelj u svoje ime i kao opunomoćenik Prve hrvatske štedionice. Sjednici su prisustvovali i inspektor Hinko Würth kao komesar Kr. banske uprave Savske banovine i Jovan Maksimović kao komesar ministra trgovine i industrije. Na prijedlog dioničara Stjepana Kenfelja, glavna skupština jednoglasno je izabrala za člana ravnateljstva Zlatka Puklera, a za člana nadzornog odbora dr. Branka Pliverića. S obzirom na to da je ravnateljstvo zavoda uvelo novu granu poslovanja,⁵⁵ nadopunjena su društvena pravila pa se banka od toga trenutka bavila također kupnjom i prodajom motornih kotača, rezervnih dijelova i pribora te inim trgovačkim poduzećima, napose kupovanjem i prodajom produkata, sirovina i vina. Prilike u kojima se nalazilo bankarstvo 1932. u Kraljevini nisu se popravile niti 1933. godine. Povjerenje ulagača, poljuljano zaleđivanjem uložaka, nije se povratilo jer novčanim zavodima nije bilo moguće da izvuku veće

⁵² Uredbom o zaštiti novčanih zavoda i njihovih vjerovnika od 23. studenog 1934., svaki novčani zavod koji je došao u nemogućnost udovoljiti svojim obvezama mogao je, kao i kod prethodne Uredbe o zaštiti novčanih zavoda i njihovih vjerovnika od 22. studenog 1933., Ministarstvu trgovine i industrije podnijeti molbu: da mu se odobri odlaganje plaćanja, da mu se odobri sanacija ili da mu se odobri vanstečajna likvidacija. Odlaganje plaćanja moglo se odobriti najviše za šest godina. Stopa za kamatu po starim ulozima na štednju i po tekućim računima nije mogla biti manja od 2 %, niti veća od 4 % bruto godišnje. Odlaganje plaćanja ili sanacija mogla se odobriti za molbe koje su bile podnesene najviše u roku od godine dana od stupanja na snagu te Uredbe. Vidi: *Službene novine Kraljevine Jugoslavije* (Beograd). 272(1934).

⁵³ HR-HDA-215 MDR NDH. Dosje: Bankarska radnja braća Turković u Zagrebu, Spis ur.br. 8727/1935., 26841/1942., kut. 270. Također, vidi: HR-HDA-152 SFD. Dosje: Banka braće Turković d.d. Zagreb, Rješenje ministra trgovine i industrije II br. 7248/34/K od 11. ožujka 1935.

⁵⁴ Temeljem čl. 15. st. 1. Uredbe o zaštiti novčanih zavoda i njihovih vjerovnika, oslobođeni su poreza svi otpisi propalih i sumnjivih aktiva novčanog zavoda, kao i valorizacija nekretnina. Vidi: HR-HDA-152 SFD. Dosje: Banka braće Turković d.d. Zagreb, Izvadak iz Uredbe o zaštiti novčanih zavoda i njihovih vjerovnika. Također, vidi: *Službene novine Kraljevine Jugoslavije* (Beograd). 272(1934).

⁵⁵ Temeljem ovlaštenja Gradskog načelstva u Zagrebu br. 162.032-III-1933. od 29. studenog 1933. i br. 176.090-III-1933. od 23. prosinca 1933., tvrtka Braća Turković, bankarska radnja bavila se i trgovinom motornim vozilima i rezervnim dijelovima. Vidi: HR-HDA-152 SFD. Dosje: Banka braće Turković d.d. Zagreb, Odluka Gradskog načelstva u Zagrebu br. 176.090-III-1933. od 23. prosinca 1933.

iznose od svojih dužnika. Uslijed toga nisu se mogle isplatiti veće svote vjerovnicima. Uslijed teških ekonomskih prilika, jednomu dijelu dužnika nije bilo moguće niti platiti kamate na svoj dug, a kamoli nešto otplatiti od svojeg duga. Zbog toga je i samo Ministarstvo trgovine i industrije bilo primorano da koncem 1933. izda novu Uredbu o zaštiti novčanih zavoda i njihovih vjerovnika, stavljajući novčane zavode pred tri mogućnosti: odgoda plaćanja, sanacija ili vanstečajna likvidacija. Tijekom 1933. ravnateljstvo banke ustanovilo je da ima što nesigurnih tražbina, što neutjerivih tražbina oko 4,500.000 dinara, koje su se imale izlučiti iz zavodske aktive. Budući da se je na teret redovitog dohotka banke moglo otpisati neutjerivih tražbina samo za svotu od 842.000 dinara, a za otpis drugih trebalo je još bar 3,700.000 dinara, ravnateljstvo banke, u sporazumu s nadzornim odborom, odlučilo je, u smislu odredaba Uredbe o zaštiti novčanih zavoda i njihovih vjerovnika, od dioničke glavnice stvoriti "Fond za pokriće šteta nastalih prigodom realizacije aktive" u iznosu od 5,000.000 dinara. Na teret navedenog Fonda trebale su biti otpisane sve preostale neutjerive tražbine. Dionička glavnica banke, koja je bila ustanovljena s 25,000.000 dinara snižena je radi toga na polovicu tj. na 12,500.000 dinara, a potpuno uplaćeni iznos od 10,000.000 dinara na 5,000.000 dinara. Na temelju tako sastavljene pročišćene bilance, u kojoj je otpisano na teret redovitog dohotka zavoda neutjerivih tražbina u iznosu od 842.430,25 dinara i na teret osnovnog fonda 3,804.092,62 dinara, iskazivao je račun razmjere potpuno uplaćenu dioničku glavnicu u iznosu od 5,000.000 dinara s "Fondom za pokriće šteta nastalih prigodom realizacije aktive" u iznosu od 1,195.907,38 dinara. Tako je poslovna godina 1933. završila bez ikakvog gubitka odnosno dobitka. Ravnateljstvo je banke nakon toga, u sporazumu s nadzornim odborom, zatražilo od Ministarstva trgovine i industrije odgodu plaćanja na šest godina i sniženje kamata na stare uloge po knjžicama i tekućim računima na 2 % bruto godišnje. Na temelju te molbe izaslalo je Ministarstvo trgovine i industrije svoju komisiju da pregleda poslovanje banke i ustanovi njezino stvarno stanje. Kao što je već ranije rečeno, ta je komisija počela svojim radom koncem prosinca 1934., a završila je u veljači 1935. godine. Komisija je po stanju na dan 31. prosinca 1934. ustanovila da je banka aktivna i da joj nakon otpisa svih neutjerivih tražbina ostaje od uplaćene dioničke glavnice još 5,000.000 dinara i "Fond za pokriće šteta nastalih prigodom realizacije aktive" u iznosu od 1,195.907,38 dinara. Budući da su se tako pročišćenoj bilanci morali svi otpisi provesti već u 1933. godini, to se i otpis od dioničke glavnice u iznosu od 5,000.000 dinara morao obaviti u toj godini. Na temelju te pročišćene bilance Ministarstvo trgovine i industrije donijelo je 11. ožujka 1935. već navedeno Rješenje II br. 7248/34/K. Godine 1933. banka je reducirala svoje izdatke na minimum, pa je njezina režija u odnosu na onu iz 1932. godine snižena za 60 %.⁵⁶

⁵⁶ Isto. Zapisnik 13. redovite glavne skupštine dioničara tvrtke Braća Turković, bankarska radnja d.d. Zagreb od 5. travnja 1935. i izvještaj ravnateljstva banke za godinu 1933.

Četrnaesta redovita glavna skupština dioničara tvrtke Braća Turković, bankarska radnja d.d. u Zagrebu održana je istog dana kada i trinaesta skupština, točnije u petak 5. travnja 1935. u 16 sati i 30 minuta u društvenim prostorijama u Zagrebu, Praška ulica 9. Nazočni na skupštini bili su sljedeći dioničari: Davorin Turković u svoje ime i kao opunomoćenik dr. Vladimira Turkovića i Velimira Turkovića, dr. Mirko Thaller, dr. Fedor Turković, dr. Andro Gilić, dr. Ferdinand Saulik, Vladimir Šarić, Stjepan Kenfelj u svoje ime i kao opunomoćenik Prve hrvatske štedionice. Sjednici su nazočili i inspektor Hinko Würth kao komesar Kr. banske uprave Savske banovine i Jovan Maksimović kao komesar ministra trgovine i industrije. S obzirom na to da je istekao mandat članu nadzornog odbora dr. Fedoru Turkoviću, glavna skupština na njegovo je mjesto imenovala dr. Frana Vitauša. Prilike koje je ravnateljstvo banke istaknulo u svojem izvještaju za 1933. nisu se gotovo ništa poboljšale niti u 1934. godini. Tako nisu obavljene nikakve veće isplate vjerovnicima banke. Otplate dugova raznih vjerovnika išle su uglavnom na otplatu reeskontnog duga banke kod Narodne banke Kraljevine Jugoslavije, jer su se mjenice tih dužnika nalazile kod nje u reeskontu. Ravnateljstvo banke nadalo se da će 1934. godine konačno biti riješeno pitanje agrarne reforme, kojom su bili pogođeni njihovi glavni dužnici. Ta se nada, na žalost, nije ispunila. S posjeda njihovih dužnika još nije bila dignuta zabilježba agrarne reforme, uslijed čega im nije bilo moguće pristupiti prodaji svojeg posjeda i otplati duga kod banke. Kao što je već rečeno, 11. ožujka 1935. odobrena je banci odgoda plaćanja na šest godina. Prema Uredbi o zaštiti novčanih zavoda i njihovih vjerovnika, banka je nakon protoka roka od šest mjeseci morala odrediti kolike će isplate moći obaviti na konto njihovih dugovanja po starim ulošcima na knjižicama i po tekućim računima. Ravnateljstvo banke nadalo se da će se prilike za to vrijeme promijeniti te da će uspjeti doći do veće svote kojom bi mogli djelomično isplatiti svoje vjerovnike. Kada bi bile učinjene veće isplate na konto potraživanja vjerovnika banke, ravnateljstvo se nadalo da će se izgubljeno povjerenje polako vraćati, pa bi i zavod mogao ponovo proraditi. Iako su ulagačima banke isplaćeni minimalni iznosi u 1934. godini, nisu se oni bunili te su se zadovoljili s onim što im je banka mogla dati. Banka je Narodnoj banci otplatila u 1934. svotu od 426.000 dinara, a nakon te otplate svota reeskonta iznosila je 4,057.000 dinara. Novi poslovi u 1934. godini, osim onih kupnje i prodaje motornih kotača i rezervnih dijelova, nisu obavljani. Prodajom spomenute robe banka je zaradila 45.632,29 dinara. Budući da je banka u 1933. otpisala skoro sve dubiozne tražbine,⁵⁷ u poslovnoj 1934. godini došlo je za otpis samo 69.053,56 dinara i gubitak na vrijednosnim papirima od 48.116,27 dinara. Poslovna 1934. godina završena je s malim gubitkom od 16.108,03 dinara. Režija zavoda opet je snižena, tako da je bila manja za 33.000 dinara od one u 1933. godini.⁵⁸

⁵⁷ "Dubioza *lat.* (dubius – sumnjiv) sumnjiva potraživanja (ali se još uvijek ne smatraju nenaplativima)." Klaić, B. *Nav. dj.*, str. 328.

⁵⁸ HR-HDA-152 SFD. Dosje: Banka braće Turković d.d. Zagreb, Zapisnik 14. redovite glavne skupštine dioničara tvrtke Braća Turković, bankarska radnja d.d. Zagreb od 5. travnja 1935. i izvještaj ravnateljstva banke za godinu 1934.

Petnaesta redovita glavna skupština dioničara tvrtke Braća Turković, bankarska radnja d.d. u Zagrebu održana je u petak 29. svibnja 1936. u 16 sati u zavodskim prostorijama u Zagrebu, Zrinjski trg br. 1/I. Nazočni na skupštini bili su sljedeći dioničari: dr. Vladimir Turković, Davorin Turković, Velimir Turković, dr. Mirko Thaller, Prva hrvatska štedionica⁵⁹, Stjepan Kenfelj, dr. Ferdinand Saulik, Vladimir Šarić, dr. Andro Gilić, dr. Branko Pliverić, Zlatko Pukler i dr. Fran Vitauš. Sjednici su prisustvovali i savjetnik Vladimir Očić kao komesar Kr. banske uprave Savske banovine i Jovan Maksimović kao komesar ministra trgovine i industrije. Koncem poslovne godine 1935. istekao je mandat članovima ravnateljstva: dr. Vladimiru Turkoviću, Davorinu Turkoviću, Velimiru Turkoviću, Stjepanu Kenfelju, dr. Ferdinandu Sauliku, dr. Andri Giliću i dr. Mirku Thalleru, te članu nadzornog odbora Vladimiru Šariću. Na prijedlog dioničara dr. Mirka Thallera, izabrane su u ravnateljstvo i nadzorni odbor na mandat od tri godine ponovo iste osobe. Nastojanje ravnateljstva banke u poslovnoj 1935. godini bilo je uglavnom posvećeno realizaciji bančine aktive s ciljem isplate starih dugovanja, no njihova nastojanja nisu bila okrunjena uspjehom, u skladu s njihovim planovima. Glavni je uzrok tomu to što još uvijek nije bila dignuta zabilježba agrarne reforme s posjeda glavnih dužnika banke. Od otplata dužnika banke i plaćenih kamata banka je isplatila Narodnoj banci 348.165 dinara za smanjenje svojih obveza iz reeskonta i plateža kamata. Od uložaka na knjižice banka je isplatila 92.726,96 dinara, a od uložaka po tekućim računima 18.961,63 dinara, dakle sveukupno 111.688,59 dinara. Upravni trošak u 1934. iznosio je 326.577,28 dinara, a u 1935. iznosio je 343.544,29 dinara, dakle više za 16.966,91 dinar. No kada se uzme u obzir da je banka u 1935. isplatila honorar komesara Ministarstva trgovine i industrije za 1934. u iznosu od 54.000 dinara, vidi se da je upravni trošak u godini 1935. bio manji za 37.033,09 dinara. Budući da je banka u 1935. morala otpisati na teret svojeg dobitka dioničarski iznos jedne tražbine od 40.000 dinara, nije poslovanje završilo s dobitkom, nego s obzirom na u godini 1934. iskazani gubitak od 16.108,03 dinara, s gubitkom od 12.019,85 dinara. Na porezima je banka u godini 1935. platila 25.584,60 dinara. Stanje bančine aktive iznosilo je koncem 1935. godine 25.838.209,27 dinara, a koncem 1934. aktiva je iznosila 25.103.616,07 dinara. Aktiva se, dakle, povisila za 734.593,20 dinara. To povišenje potjecalo je od zaračunatih kamata. Pasiva zavoda, računajući dioničku glavnica i pričuvu od 6.195.907,38 dinara, iznosila je koncem 1935. godine 25.850.229,12 dinara. Koncem 1934. pasiva je iznosila 25.119.724,10 dinara, što znači da se povisila za 730.495,02 dinara. To je povišenje nastalo pripisivanjem kamata potraživanju vjerovnika banke.⁶⁰

⁵⁹ Iz dokumenta se ne može iščitati tko je zastupao Prvu hrvatsku štedionicu.

⁶⁰ HR-HDA-152 SFD. Dosje: Banka braće Turković d.d. Zagreb, Zapisnik 15. redovite glavne skupštine dioničara tvrtke Braća Turković, bankarska radnja d.d. Zagreb od 29. svibnja 1936. i izvještaj ravnateljstva banke za godinu 1935.

Godine 1936. namještenici tvrtke Braća Turković, bankarska radnja bili su Mihovil Perković, Oskar Kišicki, Rade Tadić, Mijo Hebner i Josip Mesarić. Ni jedan namještenik nije bio član ravnateljstva banke.⁶¹

Šesnaesta redovita glavna skupština dioničara tvrtke Braća Turković, bankarska radnja d.d. u Zagrebu održana je u petak 28. svibnja 1937. u 11 sati prijepodne u zavodskim prostorijama u Zagrebu, Zrinjski trg br. 1/I. Nazočni na skupštini bili su sljedeći dioničari: dr. Vladimir Turković, Davorin Turković, dr. Mirko Thaller, Prva hrvatska štedionica⁶², dr. Branko Pliverić, Zlatko Pukler, Stjepan Kenfelj, dr. Ferdinand Saulik, dr. Fran Vitauš, Vladimir Šarić i dr. Andro Gilić. Sjednici su nazočili i savjetnik Vladimir Očić, kao komesar Kr. banske uprave Savske banovi Sjednici su nazočili i savjetnik Vladimir Očić kao komesar Kr. banske uprave Savske banovine i banski savjetnik u miru Jovan Maksimović kao komesar ministra trgovine i industrije. Podsjetimo da je ravnateljstvo banke u svojem izvještaju za poslovnu 1935. godinu izrazilo nadu da će ubrzo biti dignuta zabilježba agrarne reforme s veleposjeda njihovih glavnih dužnika. Prodajom tog imetka trebale su ući veće svote na otplatu bančinog potraživanja, iz kojeg bi novca bio isplaćen veći dio njezinih vjerovnika. Ta se njihova nada, na žalost, nije ispunila jer je dignuće zabilježbe agrarne reforme s toga posjeda uslijedilo istom koncem 1936. godine. Budući da se taj veliki posjed sastojao od mlađih šumskih terena, nije se mogla obaviti veća parcelacijska prodaja,⁶³ nego se za najveći dio posjeda trebao naći jedan kupac. Ravnateljstvo banke nadalo se da, ako bi uspjela ta prodaja u 1937., bilo bi uglavnom riješeno pitanje isplate njihovih vjerovnika i sanacija novčarskog zavoda. Otplate drugih dužnika banke upotrebljene su za podmirenje zavodskih režija i uglavnom za otplatu njezina dugovanja kod Narodne banke Kraljevine Jugoslavije. Koncem 1935. bankarska radnja dugovala je Narodnoj banci na račun reeskonta 3,913.940 dinara, a koncem 1936. godine 3,631.925 dinara. Upotrebljeno je, dakle, na otplatu glavnice 1936. godine 282.015 dinara, dok su istoj banci u ime kamata na taj dug platili 181.657 dinara. Od uložaka na knjižice i na tekućem računu banka je isplatila tijekom 1936. uglavnom samo za socijalne potrebe ulagača 56.613 dinara, a obavljeno je kompenzacija za iznos od 62.892 dinara. Nepodignute kvote iznosile su koncem 1936. godine 10.246 dinara, pa je taj iznos prenijet na novi račun. Društvena aktiva koncem 1936. iznosila je 26,215.520,82 dinara, a koncem 1935. godine 25,838.209,27 dinara, pa je prema tomu koncem 1936. bila veća za 377.311,55 dinara. Društvena pasiva iznosila je koncem 1936. godine 26,219.746,07 dinara, a koncem 1935. godine 25,850.229,12 dinara, pa je prema tomu bila veća za 369.516,95 dinara. I jedno i drugo povećanje nastalo je pripisom kamata. Račun gubitka i dobitka iskazivao je koncem 1936. rashod u iznosu od 482.011,51 dinara, a s prijenosom gubitka iz 1935. od 12.019,85 dinara iskazivao je ukupno

⁶¹ Isto. Podaci o berivima namještenika tvrtke Braća Turković, bankarska radnja d.d. za godinu 1936.

⁶² Iz dokumenta se ne može iščitati tko je zastupao Prvu hrvatsku štedionicu.

⁶³ "Parcelacija – komadanje zemljišta na parcele, odnosno na manje dijelove." Klaić, B. *Nav. dj.*, str. 1008.

494.031,36 dinara. Prihod je u 1936. iskazivao 489.958,61 dinar, pa je zbog prijenosa gubitka iz godine 1935. poslovna godina 1936. završila opet s gubitkom u iznosu od 4.225,25 dinara. Navedeni gubitak prenesen je na sljedeću poslovnu godinu. Upravni trošak iznosio je koncem 1935. godine 343.544,29 dinara, a 1936. samo 263.586,99 dinara, pa je prema tomu 1936. bio manji za 79.957,30 dinara. Od netjerivih potraživanja ravnateljstvo banke otpisalo je 81.545 dinara na teret računa gubitka i dobitka, a iznos od 21.635 dinara na teret Fonda za pokriće šteta nastalih prigodom realizacije aktive. Nakon tog otpisa iznosio je taj Fond 1.174.272,38 dinara. Za pokriće zavodskih režija u 1937. ravnateljstvo je predvidjelo da će im biti potreban iznos od 260.000 dinara. Zbog pomanjkanja gotovine plaćeno je u 1936. na ime poreza samo 46.320 dinara, a ravnateljstvo se nadalo da će ostatak moći platiti u sljedećoj poslovnoj godini iz poslovnog dobitka. Koncem 1936. istekao je mandat članu ravnateljstva Zlatku Pukleru i članu nadzornog odbora dr. Branku Pliveriću. Na prijedlog dioničara Stjepana Kenfelja birani su ponovo Zlatko Pukler u ravnateljstvo i dr. Branko Pliverić u nadzorni odbor s trajanjem mandata do uključivo 1939. godine.⁶⁴

Prema ukazanoj potrebi, u vezi s rješenjem ministra trgovine i industrije II br. 44072/K/34., Ministarstvo trgovine i industrije donijelo je 13. travnja 1939. odluku II br. 12931/K kojom Jovana Maksimovića razrješava dužnosti komesara pri tvrtki Braća Turković, bankarska radnja, a na njegovo mjesto imenuje dr. Branka Bazalu, suca Sreskog suda iz Zagreba.⁶⁵

Tvrtka Braća Turković, bankarska radnja obaviještena je 19. travnja 1939. telefonski od dr. Bazale da je on postavljen za komesara kod nje. Sama banka nije primila nikakvu službenu obavijest. Do tada su se pri postavljanju komesara u pravilu i po mogućnosti uvažavale želje zavoda, a postavljeni se komesar ne bi mijenjao protiv volje zavoda bez važnih razloga. Savezu novčanih i osiguravajućih zavoda Kraljevine Jugoslavije u Zagrebu nije bilo poznato da bi u konkretnom slučaju postojao bilo kakav razlog za izvršenu promjenu. Naprotiv, smatrao je Savez, dotadašnji komesar Jovan Maksimović bio je, ne samo po svojoj stručnoj spremi, nego i po svojoj strogoj objektivnosti, u najvećoj mjeri kvalificiran za obavljanje povjerene mu funkcije. U Savezu su bili uvjereni da je odluka Ministarstva trgovine i industrije, kojom je na dotada neuobičajen način izvršena promjena komesara, počivala na nekim krivim pretpostavkama. Stoga je Savez 20. travnja 1939. zamolio Odjeljenje za trgovinu, obrt i industriju Kr. banske uprave Savske banovine da od Ministarstva trgovine i industrije u Beogradu ishodi opoziv odluke o promjeni

⁶⁴ HR-HDA-152 SFD. Dosje: Banka braće Turković d.d. Zagreb, Zapisnik 16. redovite glavne skupštine dioničara tvrtke Braća Turković, bankarska radnja d.d. Zagreb od 28. svibnja 1937. i izvještaj ravnateljstva banke za godinu 1936.

⁶⁵ HR-HDA-215 MDR NDH. Dosje: Bankarska radnja braća Turković u Zagrebu, Spis ur. br. 15301/1939., kut. 270.

komesara. Dana 25. travnja 1939. pomoćnik bana Savske banovine zamolio je ministra trgovine i industrije da banci vrati dotadašnjeg komesara.⁶⁶

U skladu s gore navedenim, Ministarstvo trgovine i industrije donijelo je 26. travnja 1939. odluku II br. 16447/K kojom dr. Branka Bazalu, suca Sreskog suda iz Zagreba razrješava dužnosti komesara pri tvrtki Braća Turković, bankarska radnja, a na njegovo mjesto ponovo imenuje Jovana Maksimovića, kr. bankskog savjetnika u mirovini.⁶⁷

U vezi ranijeg rješenja ministra trgovine i industrije II br. 16447/K od 26. travnja 1939., a po ukazanoj potrebi i na temelju čl. 23. Uredbe o zaštiti novčanih zavoda i njihovih verovnika⁶⁸, ministar trgovine i industrije donio je 21. rujna 1939. odluku V br. 38083/1939., kojom je Jovana Maksimovića, kr. bankskog savjetnika u mirovini razriješio dužnosti komesara kod tvrtke Braća Turković, bankarska radnja, a na njegovo mjesto imenovao je dr. Ivu Protulipca, odvjetnika u Zagrebu.⁶⁹

Prema izvještaju odvjetnika dr. Ivana Protulipca upućenog 24. srpnja 1940. Odjelu za trgovinu Banske vlasti Banovine Hrvatske, kada je imenovan komesarom banke bio mu je posao utvrditi njezino stvarno imovno stanje. U tom, naime, slučaju uopće nije bila riječ o banci u klasičnom smislu, nego o jednom poduzeću kod kojega su dioničari i glavni dužnici bili baruni braća Turković. Skoro jedino što je banka imala kao pokriće za svoje vjerovnike bio je imetak njezinih dužnika baruna Turković, te su se samo likvidacijom tog imetka mogla prikupiti sredstva za isplatu dugova, dakle i ulagača. Zadaća dr. Protulipca bila je utvrditi stanje te imovine, koja je bila u nekretninama. Mišljenje dr. Protulipca bilo je da će u roku od mjesec dana moći pružiti konkretniju sliku imetka, potraživanja i sl. On je zatražio od uprave banke, da izradi nacrt za isplatu potraživanja, koja su protiv banke imali ulagači. To je trebalo biti gotovo u kolovozu 1940., kada se trebala održati skupština i donijeti odluka o daljnjoj sudbini banke.⁷⁰

Popis dionica tvrtke Braća Turković, bankarska radnja registriran je 8. studenog 1940. kod Banske vlasti, Odjela za obrt, industriju i trgovinu pod brojem 66.082/VII-1940. Uplaćena glavnica iznosila je 5,000.000 dinara i bila je podijeljena na 200.000 komada dionica na ime od po 25 dinara po komadu. Godine 1940. dioničari banke bili su sljedeći (njih 5): 1. dr. Vladimir Turković (posjednik,

⁶⁶ Isto. Spis ur. br. 15301/1939., kut. 270.

⁶⁷ Isto. Spis ur. br. 16417/1939., kut. 270.

⁶⁸ Temeljem čl. 23. nove Uredbe o zaštiti novčanih zavoda i njihovih vjerovnika od 23. studenog 1934., za obavljanje nadzora nad radom novčanih zavoda, kojima je bilo odobreno odlaganje plaćanja, mogao je ministar trgovine i industrije postaviti komesara. Komesar je mogao obustaviti od izvršenja zaključak tijela upravljanja zavoda, ako je našao da je protivan pravilima zavoda, naredenjima Uredbe ili postojećim zakonima. O tome je morao odmah izvijestiti ministra trgovine i industrije. Vidi: *Službene novine Kraljevine Jugoslavije (Beograd)*. 272(1934).

⁶⁹ HR-HDA-215 MDR NDH. Dosje: Bankarska radnja braća Turković u Zagrebu, Spis ur. br. 37293/1939., kut. 270.

⁷⁰ Isto. Spis ur. br. 41869/1940., kut. 270.

prebivalište u Zagrebu, Visoka ulica br. 18, vlasnik 40.000 dionica u vrijednosti 1,000.000 dinara nominale), 2. Davorin Turković (posjednik, prebivalište u Zagrebu, Visoka ulica br. 18, vlasnik 40.000 dionica u vrijednosti 1,000.000 dinara nominale), 3. pokojni Velimir Turković (ostavinu je vodio Sreski šerijatski sud u Zagrebu, vlasnik 40.000 dionica u vrijednosti 1,000.000 dinara nominale), 4. Prva hrvatska štedionica (vlasnik 50.000 dionica u vrijednosti 1,250.000 dinara nominale), 5. Božo Banac (brodovlasnik, prebivalište u Zagrebu, Gundulićeva ulica br. 3, vlasnik 30.000 dionica u vrijednosti 750.000 dinara nominale). Na dan 4. studenog 1940. članovi ravnateljstva banke bili su: dr. Vladimir Turković, Davorin Turković, dr. Mirko Thaller, odvjetnik, Zlatko Pukler, ravnatelj Prve hrvatske štedionice, Stjepan Kenfelj, ravnatelj Prve hrvatske štedionice, dr. Ferdinand Saulik, ravnatelj Prve hrvatske štedionice, dr. Andro Gilić, ravnatelj Jugoslavenskog Lloyd d.d. Zagreb. Članovi nadzornog odbora bili su: Vladimir Šarić, prokurist Prve hrvatske štedionice, dr. Fran Vitauš, tajnik Prve hrvatske štedionice, i Janko Korotaj, činovnik Prve hrvatske štedionice. Poslovodni ravnatelj bio je Davorin Turković, potpredsjednik društva.⁷¹

Na temelju Naredbe⁷² bana Banovine Hrvatske br. 76232-VII-1940. od 17. studenog 1940., tvrtka Braća Turković, bankarska radnja zamolila je 3. siječnja 1941. Odjel za obrt, industriju i trgovinu Banske vlasti Banovine Hrvatske da im se odobri odgoda plaćanja za tri godine, tj. do konca 1943. godine. Predstavnici banke podsjetili su Odjel za obrt, industriju i trgovinu da im je odgođeno plaćanje na 6 godina rješenjem Ministarstva trgovine i industrije II br. 7248/34/K od 11. ožujka 1935. Kada je zavod zatražio zaštitu koncem 1934., imao je obveze prema ulagačima od 6,202.256,87 dinara, vjerovnicima od 3,601.596,07 dinara, dakle ukupno zaštićenih obveza od 9,803.852,94 dinara. Nezaštićena obveza prema Narodnoj banci u Zagrebu iznosila je 9,057.210 dinara, dakle sveukupno bilo je obveza od 18,861.062,94 dinara. Na dan 3. siječnja 1941. obveze banke iznosile su sveukupno 6,339.529,58 dinara, od čega su 4,603.819,58 dinara iznosile obveze prema ulagačima i 1,735.710 dinara obveze prema vjerovnicima. Iz toga proizlazi da je čitav nezaštićeni dug prema Narodnoj banci u Zagrebu u iznosu od 9,057.210 dinara tvrtka Braća Turković, bankarska radnja podmirila, a osim toga snižena je obveza prema ulagačima i vjerovnicima od 9,803.852,94 dinara na 6,339.529,58 dinara. Ta obveza snižena je, dakle, za 3,464.323,36 dinara. Molbu za odgodu plaća-

⁷¹ Isto. Dosje: Braća Turković, bankarska radnja d.d. Zagreb, Dopis tvrtke Braća Turković, bankarska radnja upućen 4. studenoga 1940. Odjelu za obrt, industriju i trgovinu Banske vlasti Banovine Hrvatske, kut. 270.

⁷² Dana 17. studenoga 1940. ban je na temelju čl. 1. Uredbe o ovlaštenju bana za uređenje pitanja osnivanja, poslovanja, otuđenja i likvidacije privrednih poduzeća od 29. listopada 1940. propisao Naredbu o privremenom uređenju odnosa novčanih zavoda, koji se nalaze pod zaštitom u smislu Uredbe o zaštiti novčanih zavoda i njihovih vjerovnika, prema njihovim vjerovnicima. S ciljem uređivanja obveza novčanih zavoda koji su se nalazili pod zaštitom u smislu Uredbe o zaštiti novčanih zavoda i njihovih vjerovnika, imali su svi novčani zavodi koji su se nalazili pod zaštitom, molbu za privremeno produljenje zaštite podnijeti Banskoj Vladi najkasnije do 10. siječnja 1941. bez obzira na istek roka zaštite. U molbi je trebao biti naveden rok do kojeg se tražilo produljenje zaštite s obrazloženjem zašto se produljenje zaštite traži. O molbi je odlučivala Banska Vlast po slobodnoj ocjeni odlukom kojom je zamoljeno produljenje odobreno ili odbijeno. Vidi: *Narodne novine. Narodne novine : službeni list Banovine Hrvatske* (Zagreb). 291(1940).

nja za tri godine banka je opširno obrazložila. Naime, potraživanja banke sastojala su se najvećim dijelom od potraživanja prema braći Turković (preko 10 milijuna dinara), koje je bilo osigurano hipotekarnom zabilježbom na imetku obitelji Turković. Navedeni imetak sastojao se najvećim dijelom iz kompleksa šuma u okolini Slavonske Požege u površini od 1.250 katastarskih jutara i od dvije kuće u Zagrebu i u Selcima. Taj svoj veliki imetak dužnici banke obitelj Turković likvidirali su parceliranjem najbržim mogućim tempom te su sve dobivene iznose polagali na otplatu svojih dugova kod navedene banke. Na taj način tvrtka Braća Turković, bankarska radnja uspjela je od 1934. sniziti svoje obveze za cca 12,500.000 dinara, što znači da je otplaćeno cca 67 % svih obveza. Predstavnici banke nadali su se da će u vremenu od 6 godina moći urediti sve svoje obveze, ali je tempo likvidacije imetka gospode Turkovića znatno popustio uslijed Uredbe o zaštiti seljačkog posjeda, jer interesenti za parcele tog posjeda nisu imali gotovine, a spomenutom Uredbom onemogućena je prodaja na otplatu, kako je do toga vremena provedena. Uslijed spomenute Uredbe ne samo da je tempo likvidacije usporen, nego su razni kolonisti ostali dužni cca 900.000 dinara za prodane im zemlje na otplatu, te je otplata tih dugova bila ovisna jedino o dobroj volji dužnika. Saniranje tvrtke Braća Turković, bankarska radnja bilo je ovisno o uspjehu likvidacije imetka njihovih glavnih dužnika. Da se forsirala prodaja imetka glavnih dužnika banke, nastala bi velika šteta ne samo za njih nego i za samu banku, jer bi jedan dio sigurne aktive vrlo lako postao manje sigurnim čime bi se smanjilo i pokriće za ulagače i vjerovnike banke. Forsiranom prodajom ne bi se mogle polučiti ni približne cijene faktične vrijednosti, dok se slobodnom prodajom i praktičnim iskorištavanjem drvnih sastojina (paljenjem drvenoga ugljena) na tim šumama moglo apsolutno sigurno naplatiti čitavo potraživanje banke i na taj način prvenstveno urediti sve svoje obveze, a ostatkom prijeći na normalan rad banke. Prema iskustvu rukovodstva banke, bilo je potrebno najmanje tri godine za likvidaciju imetka njihovih glavnih dužnika. Uslijed toga banka je zamolila da im se odobri odgoda plaćanja na tri godine jer je čitava njihova sanacija bila ovisna o bonitetu glavnih dužnika i uspješnoj likvidaciji njihova imetka. Odgodom plaćanja na tri godine omogućilo bi se banci da u potpunosti udovolji svojim obvezama, da otpočne normalan rad i da likvidira taj veliki imetak svojih dužnika gospode Turkovića na taj način da sva zemlja dođe u ruke naseljenika iz pasivnih hrvatskih krajeva, što se ne bi moglo dogoditi ako zavod stupi u likvidaciju. U tom slučaju zemlja bi bila prodana uz niže cijene prekupcima, koji bi čekajući pogodan trenutak prodaje polučili dobitke, a sve na štetu banke i njezinih vjerovnika.⁷³

4. Djelovanje Banke braće Turković d.d. Zagreb u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj

Dana 21. svibnja 1941. u 10 sati održana je sjednica ravnateljstva tvrtke Braća Turković, bankarska radnja d.d. Zagreb. Nazočni na sjednici bili su Davorin Turković,

⁷³ HR-HDA-215 MDR NDH. Dosje: Bankarska radnja braća Turković u Zagrebu, Spis ur. br. 15222/1942., 26841/1942., kut. 270.

dr. Mirko Thaller, Stjepan Kenfelj, dr. Andro Gilić, Zlatko Pukler i dr. Ferdinand Salilik. Sjednicu je otvorio Davorin Turković te je, pozivajući se na Zakonsku odredbu o promjeni naziva privrednih poduzeća⁷⁴, predložio da se zaključi promjena imena u Banka braće Turković d.d., Zagreb. Prijedlog je jednoglasno usvojen.⁷⁵

Temeljem toga je Trgovački sud u Zagrebu dao 8. rujna 1941. na znanje da je u trgovačkom registru za društvene tvrtke određen upis promjene naziva u Banka braće Turković d.d. i to u čl. 1. i 6. društvenih pravila, s time da su nazivi na njemačkom, talijanskom, francuskom i engleskom ostali isti.⁷⁶

Dvadeseta redovita glavna skupština dioničara banke održana je u ponedjeljak 28. srpnja 1941. u 10 sati u zavodskim prostorijama na Zrinjskom trgu 1. Na skupštini su bili nazočni sljedeći dioničari: dr. Vladimir Turković i Davorin Turković te kao zastupnici Prve hrvatske štedionice Vladimir Šarić, Janko Korotaj i Stjepan Kenfelj. Osim dioničara, na skupštini je bio nazočan i Boris Miletić, referent i povjerenik Ministarstva za obrt, veleobrt i trgovinu. S obzirom na to da je dr. Franu Vitaušu, članu nadzornog odbora, istekao mandat, skupština ga je ponovo izabrala za člana s trajanjem mandata do uključivo 1943. godine. Prema izvještaju ravnateljstva za poslovnu godinu 1940., glavnim dužnicima banke uspjelo je tijekom godine nastaviti s prodajom njihova šumskog posjeda, te su sve dobivene kupovnine, bilo u gotovom, bilo u starom potraživanju, upotrijebljene na teret njihova dugovanja. Dužnici banke nastavili su s krčenjem jednog dijela svojeg šumskog posjeda, pa se očekivalo da će se iz dobivenog drveta paliti ugljen. Kako je vladala velika potražnja za drvenim ugljenom, ravnateljstvo banke nadalo se da će se na taj način uspjati naplatiti veliki dio njihovih

⁷⁴ Zakonskom odredbom o promjeni naziva privrednih poduzeća od 16. svibnja 1941., sva privredna poduzeća bila su dužna u roku od osam dana izvršiti izmjenu naziva svojih poduzeća u duhu postojećeg stanja i ovu izmjenu upisati u trgovački registar. Izuzetno od odredaba čl.176. i čl.179. Trgovačkog zakona, mogli su izmjenu pravila u vezi s promjenom naziva poduzeća kod dioničkih društava provesti ravnateljstva dotičnih dioničkih društava bez saziva glavne skupštine, a uz prethodno odobrenje Ministarstva narodnog gospodarstva. Na isti način moglo se uz prethodno odobrenje Ministarstva narodnog gospodarstva izvršiti i promjena sjedišta poduzeća. Promjena naziva poduzeća odnosila se i na podružnice. Tom Odredbom ovlastilo se Ministarstvo narodnog gospodarstva da po potrebi samo provede promjenu naziva pojedinih privrednih poduzeća. Vidi: *Narodne novine : službeni list Nezavisne Države Hrvatske* (Zagreb). 30(1941). Dana 2. lipnja 1942. donesena je Zakonska odredba o promjeni i nadopuni Zakonske odredbe od 16. svibnja 1941. broj XCI-182-Z.p.-1941. o promjeni naziva priradnih poduzeća. Jedina promjena sastojala se u tome što je, za odobrenje promjene naziva novčarskim ustanovama, umjesto odobrenja Ministarstva narodnog gospodarstva bilo potrebno odobrenje Ministarstva za obrt, veleobrt i trgovinu odnosno Državne riznice. Vidi: *NN NDH*. 122(1942).

Temeljem navedene Zakonske odredbe promijenjen je naziv određenom broju novčarskih zavoda, primjerice Štedionica Banovine Hrvatske u Zagrebu mijenja naziv u Štedionica Nezavisne Države Hrvatske u Zagrebu (*NN NDH*. 82(1941)), Srbski kreditni zavod u Banja Luci d.d. mijenja naziv u Kreditni zavod u Banjoj Luci (*NN NDH*. 99(1942)), Srbska štedionica d.d. u Erdeviku mijenja naziv u Štedionica d.d. Erdevik (*NN NDH*. 124(1942), Zagreb), Srpska kreditna banka u Slavonskom Brodu d.d. mijenja naziv u Kreditna banka u Brodu n/S d.d. (*NN NDH*). 84(1941)), Srbska štedionica d.d. Nova Gradiška mijenja naziv u Hrvatska privredna štedionica d.d. Nova Gradiška (*NN NDH*. 201(1941)), itd.

⁷⁵ HR-HDA-215 MDR NDH. Dosje: Bankarska radnja braća Turković u Zagrebu, Spis ur. br. 4473/1943., kut. 270.

⁷⁶ *Narodne novine : službeni list Nezavisne Države Hrvatske* (Zagreb). 145(1941).

potraživanja. Društvena pasiva iznosila je koncem 1939. godine 13,927.679,70 dinara, a koncem 1940. iznosila je 11,729.447 dinara, što znači da se snizila za 2,198.232,70 dinara. Sveukupni ulozi iznosili su koncem 1939. godine 5,912.439,42 dinara, a koncem 1940. iznosili su 4,695.321,39 dinara, što znači da su se snizili za 1,217.118,03 dinara. Sveukupni vjerovnici iznosili su koncem 1939. godine 1,786.578,72 dinara, a koncem 1940. iznosili su 1,733.092,20 dinara, što znači da su se snizili za 53.486,52 dinara. Fond za pokriće šteta iznosio je koncem 1939. godine 1,174.272,38 dinara, a koncem 1940. iznosio je 281.042,38 dinara, što znači da se smanjio za 893.230 dinara. To smanjenje nastalo je otpisom propalog potraživanja na temelju presude Stola sedmorice u Zagrebu br. 989/1-1940. Upravni troškovi iznosili su 206.107,78 dinara, a bilo je predviđeno 160.000 dinara, što znači da su izdatci bili viši za 46.107,78 dinara. Tu razliku predstavljali su uglavnom troškovi izgubljene parnice. Poslovna godina 1940. završila je s gubitkom od 52.170,76 dinara. Odbivši prijenos dobitka iz ranijih godina od 51.365,68 dinara, poslovna 1940. godina faktično je završila s gubitkom od 805,08 dinara.⁷⁷

Dvadeset i prva redovita glavna skupština dioničara Banke braće Turković održana je u četvrtak 30. srpnja 1942. u 11 sati u prostorijama banke. Na skupštini su bili nazočni sljedeći dioničari: Davorin Turković u svoje ime i kao opunomoćenik dr. Vladimira Turkovića te zastupnici Prve hrvatske štedionice Janko Korotaj, Vladimir Šarić i Stjepan Kenfelj. Osim dioničara, na skupštini je, kao povjerenica Državne riznice, bila nazočna Emilija Mešeg. S obzirom na to da je istekao mandat svim članovima ravnateljstva i nadzornog odbora, na skupštini su izabrani novi članovi s mandatom od tri godine, tj. do uključivo 1944. godine. U ravnateljstvo su izabrani: dr. Vladimir Turković, Davorin Turković, Stjepan Kenfelj, dr. Ferdinand Saulik, dr. Andro Cilić i dr. Mirko Thaller. U nadzorni odbor izabrani su: Janko Korotaj, ing. Zorislav Franjetić i dr. Ivo Spevec. Prema izvještaju ravnateljstva banke za poslovnu godinu 1941., uslijed sveopćih ratnih prilika nije se uspjelo prijeći na normalno poslovanje. Glavni dužnici nisu mogli nastaviti s prodajom svoje zemlje i šumskog posjeda, dijelom uslijed zabrane otuđivanja, dijelom uslijed zabrane pretvorbe šumskog zemljišta u drugu vrstu kulture, a poglavito zbog pomanjkanja kupaca, koji se uopće nisu mogli odlučiti kupovati zemljišta u šumskim predjelima. Unatoč tomu, ipak je dužnicima uspjelo uspješnim gospodarenjem otplatiti značajan iznos, tako da se pasiva banke i te godine snizila. Ravnateljstvo banke bilo je mišljenja da će u idućoj poslovnoj godini biti sposobno odreći se zaštite po Uredbi o zaštiti novčanih zavoda i njihovih vjerovnika i time prijeći na normalno poslovanje. Društvena pasiva iznosila je koncem 1940. godine 11,729.447 kuna, a 1941. iznosila je 11,659.900,42 kune, što znači da se snizila za 69.546,58 kuna. Sveukupni ulozi iznosili su koncem 1940. godine 4,695.321,39 kuna, a 1941. iznosili su 4,597.902,64 kune, što znači da su se snizili za 97.418,75 kuna. Sveukupni vjerovnici iznosili su koncem 1940. godine 1,733.092,20 kuna, a 1941.

⁷⁷ HR-HDA-215 MDR NDH. Dosje: Bankarska radnja braća Turković u Zagrebu, Spis ur.br. 32048/1941., kut. 270.

iznosili su 1,774.414,04 kune, što znači da su se povisili za 41.321,84 kune. Fond za pokriće šteta ostao je isti kao i 1940. godine, i to 281.042,38 kuna. Upravni troškovi iznosili su u 1940. godini 206.107,78 kuna, a 1941. iznosili su 161.884,94 kune, što znači da su bili manji za 44.222,64 kune. Poslovna godina 1941. završila je s dobitkom od 4.322,94 kune. Odbivši gubitak iz 1940. godine od 805,08 kuna, poslovna 1941. godina faktično je završila s dobitkom od 3.517,86 kuna.⁷⁸

Banka braće Turković d.d. obavijestila je 4. kolovoza 1942. Odjel za državnu imovinu, navjeru i dugove Državne riznice u Zagrebu, da uživa zaštitu odlaganja plaćanja u smislu Uredbe o zaštiti novčanih zavoda i njihovih vjerovnika, te da kod njih nije bio postavljen nikakav povjerenik. Banka je posljednji puta pregledana po komisiji Ministarstva trgovine i industrije iz Beograda u siječnju 1935. godine. Tom prigodom snižena je dionička glavica od 10.000.000 dinara na 5.000.000 dinara. Od navedenih 5.000.000 dinara otpisano je neutjerivih tražbina 3.649.894,43 dinara, a s ostatkom od 1.350.105,57 dinara stvoren je Fond za pokriće šteta. Tom prigodom komisija je pronašla banku aktivnom. Do tada nije bilo uređeno pitanje poslovođe u smislu Obrtnog zakona. Istovremeno s tim podatcima, predstavnici banke podnijeli su i molbu za postavljanje poslovođe, njihovog činovnika Rade Tadića iz Zagreba.⁷⁹

Predstavnici Banke braće Turković d.d. izvijestili su 6. kolovoza 1942. Odjel za državnu imovinu, navjeru i dugove Državne riznice u Zagrebu o stanju njihovog zavoda te o izgledima za prijelaz na normalno poslovanje. Predstavnici banke podsjetili su Državnu riznicu da su koncem 1934. godine, kada su zatražili zaštitu, obveza u vrijednosti od 18.861.062,94 dinara. Na dan 30. lipnja 1942. sveukupne obveze banke iznosile su 4.209.042,06 dinara, što znači da su do navedenog datuma otplatili 14.652.020,88 dinara. Od spomenutih obveza banke od 30. lipnja 1942. u vrijednosti od 4.209.042,06 dinara imao se odbiti iznos od 385.200 dinara, tako da su faktične obveze banke na taj dan prema svim ulagačima i vjerovnicima iznosile 3.823.842,06 kuna. Navedeni iznos od 385.200 dinara, odnosno kuna, odbijao se od sveukupnih obveza zbog toga što je banka od ulagača tvrtke Hrvatski Lloyd d.d. u likvidaciji posjedovala za toliki iznos dionica, koje su opet pokrivene zamrznutim ulogom kod Banke braće Turković. Nasuprot navedenoj obvezi u iznosu od 3.823.842,06 kuna stajala su potraživanja banke, koja su se sastojala od ukupnih potraživanja u vrijednosti od 8.770.598 kuna. Od tog su potraživanja prema dr. Vladimiru i Velimiru Turkoviću iznosila 7.861.715 kuna, potraživanja od kuće na Ksaverskoj cesti br. 20 iznosila su 700.000 kuna i potraživanja prema raznim drugim strankama 208.883 kune. Potraživanje prema dr. Vladimiru i Velimiru Turkoviću osigurano je imetkom obitelji Turković. Kao što sam već naveo, njihov imetak

⁷⁸ *Isto.* Spis ur. br. 25862/1942., kut. 270.

⁷⁹ *Isto.* Spis ur. br. 26841/1942., Dopis Banke braće Turković d.d. upućen 4. kolovoza 1942. Odjelu za državnu imovinu, navjeru i dugove Državne riznice u Zagrebu, kut. br. 270. S obzirom na to da je poslovođa banke Mihajlo Pievac preminuo, predstavnici Banke braće Turković podnijeli su 5. kolovoza 1942. molbu Odjelu za državnu imovinu, navjeru i dugove Državne riznice u Zagrebu da im odobri postavljanje novog poslovođe, njihova činovnika Radu Tadića. Vidi: *Isto.* Spis ur. br. 26842/1942., kut. 270.

najvećim se dijelom sastojao iz kompleksa šuma u okolici Požege. Navedeni dužnici nisu posljednju godinu mogli nastaviti s prodajom svoje zemlje i šumskog posjeda uslijed sveopćih ratnih prilika, a dijelom i zbog razloga koji su već navedeni (zabranu otuđivanja i pretvorbe u drugu vrstu kulture i pomanjkanje kupaca, koji se nisu mogli odlučiti kupovati zemljišta u šumskim predjelima). Kuća na Ksaverskoj cesti br. 20 bila je gruntovno vlasništvo banke. Banka je tu kuću dala u posjed i uživanje dr. Dušanu Popoviću, jer mu je povjerovala da će on u najkraće vrijeme nabaviti novac i od banke tu kuću otkupiti. Vrijeme je prolazilo, a dr. Popović nije pristupio kupnji kuće, pa ga je banka 1928. godine tužila. Međutim, ta parnica nikada nije dovršena i to, prema mišljenju predstavnika banke, uslijed raznih smicalica i veza dr. Popovića. Predstavnici banke naglasili su Državnoj riznici da je dr. Popović kao Srbin pravoslavne vjere napustio Nezavisnu Državu Hrvatsku te je, na temelju Zakonske odredbe od 20. listopada 1941.,⁸⁰ primijenjen prema njemu odgovarajući postupak. Banka je Državnoj riznici 3. siječnja 1942. pod brojem 1254/K predala predstavku u kojoj je obrazložila svoje pravo i postavila zahtjev da joj se prizna pravo vlasništva na tu kuću upisanu u gruntovnom ulošku br. 464 p. o. Grad Zagreb, te da joj se ta kuća odnosno nekretnine predaju u posjed i uživanje. Predstavnici banke nadali su se, ako bi im Državna riznica to pravo priznala i ako bi im uspjele daljnje prodaje posjeda obitelji Turković, da bi mogli podmiriti ne samo svu pasivu, odnosno sve obveze u iznosu od 3,823.842,06 kuna, nego bi još u istoj godini mogli prijeći i na redovno poslovanje.⁸¹

Rješenjem Trgovačkog suda u Zagrebu od 28. rujna 1942. brisani su u trgovačkom registru za društvene tvrtke članovi ravnateljstva Banke braće Turković d.d. Zlatko Pukler i dr. Josip Šilović iz Zagreba.⁸²

Predstavnici Banke braće Turković d.d. Zagreb zamolili su 14. svibnja 1943. Riznično upraviteljstvo u Zagrebu da im se odgodi održavanje glavne skupštine do 31. srpnja. Naglasili su da se njihov zavod nalazi pod zaštitom *Uredbe o zaštiti novčanih zavoda i njihovih vjerovnika*, te se uopće zadnjih godina nije bavio nikakvim novim poslovima, nego se je ograničio na likvidaciju starih poslova. Kako je likvidacija

⁸⁰ Dana 20. listopada 1941. donesena je Zakonska odredba o imovini osoba koje su napustile područje Nezavisne Države Hrvatske i Zakonska odredba o imovini osoba, izseljenih s područja Nezavisne Države Hrvatske. Vidi: *Narodne novine : službeni list Nezavisne Države Hrvatske* (Zagreb). 158(1941). Oglasom Odjela za imovinu, navjere i dugove Ureda za podržavljeni imetak Državne riznice od 3. travnja 1942., pozvani su svi vjerovnici dr. Dušana Popovića iz Zagreba da u roku od tri mjeseca prijave svoje tražbine, kao i sva izlučna i razlučna prava na njegovu imovinu. Uslijed toga predstavnici banke prijavili su 13. srpnja 1942. Uredu za podržavljeni imetak u Zagrebu svoju tražbinu, koja je tada iznosila 1,133.140 kuna s 6 % kamata od 1. siječnja 1928. do dana isplate. Ta tražbina nastala je iz kupnje nekretnine upisane u grunt. ul. br. 464 p. o. grad Zagreb, zatim iz troškova prijenosne pristojbe, sastava ugovora, raznih drugih izdataka izvršenih za dr. Popovića, te konačno iz priraslih kamata i providbe. Vidi: HR-HDA-620 NBJ CZ SLSP. Dosje: Banka braće Turković d.d. Zagreb, Dopis Banke braće Turković upućen 13. srpnja 1942. Uredu za podržavljeni imetak. Također vidi: *NN NDH*. 83(1942).

⁸¹ HR-HDA-215 MDR NDH. Dosje: Bankarska radnja braća Turković u Zagrebu, Spis ur. br. 26844/1942. u predmetu ur. br. 1310/1943., kut. 270.

⁸² *Isto*. Spis ur. br. 32639/1942., kut. 270.

starih poslova dolazila u zadnju fazu, banci je bila potrebna tražena odgoda, jer se nakon toga zavod mogao odreći zaštite. Nakon što im je Riznično upraviteljstvo 18. svibnja 1943. produljilo rok za podnošenje porezne prijave do 1. kolovoza 1943., predstavnici banke zamolili su još jednu odgodu, i to do konca kolovoza. Obrazložili su molbu time da nisu bili u stanju dovršiti sve potrebne poslove te nisu mogli održati glavnu skupštinu. Naime, prema njihovim riječima, *odmetničke bande* popalile su u šumi u Ljeskovicima (Slavonija), koja je bila vlasništvo banke, izrađeno drvo i drveni ugljen. Uslijed toga banka je pretrpjela veliku štetu, pa je njihov jedini činovnik bio izvjesno vrijeme primoran boraviti na tom posjedu, uslijed čega se nije mogla održati glavna skupština. Rok za podnošenje porezne prijave, Riznično upraviteljstvo pomaknulo je na 1. rujna 1943. godine.⁸³

Dvadeset i druga redovita skupština dioničara Banke braće Turković d.d. održana je u četvrtak 26. kolovoza 1943. u 11 sati u zavodskim prostorijama na Zrinjskom trgu br. 1. Na skupštini su bili nazočni sljedeći dioničari: dr. Vladimir Turković i Davorin Turković te zastupnici Prve hrvatske štedionice Janko Korotaj, dr. Ferdinand Saulik i Stjepan Kenfelj. Osim dioničara, na skupštini je, kao izaslanica Ministarstva državne riznice NDH, bila nazočna Emilija Mešeg.⁸⁴ Prema izvještaju ravnateljstva banke za poslovnu godinu 1942., društvena pasiva iznosila je koncem 1941. godine 11,659.900,42 kune, a 1942. iznosila je 9,436.143,04 kune, što znači da se snizila za 2,223.757,38 kuna. Sveukupni ulozci iznosili su 1941. godine 4,597.902,64 kune, a 1942. iznosili su 2,332.822,81 kunu, što znači da su se snizili za 2,265.079,83 kune. Sveukupni vjerovnici iznosili su 1941. godine 1,774.414,04 kune, a 1942. iznosili su 1,792.516,65 kuna, što znači da su se povisili za 18.102,61 kunu. Prema gore navedenom vidljivo je da je banci u godini 1942. uspjelo otplatiti pasive u iznosu od 2,223.757,38 kuna, te da je ostalo za urediti još sveukupne uloge od 2,332.822,81 kune, sveukupne vjerovnike od 1,792.516,65 kuna, dakle sveukupno 4,125.339,46 kuna. Fond za pokriće šteta ostao je isti kao i 1941. godine, i to 281.042,38 kuna. Upravni troškovi iznosili su u 1941. godini 161.884,94 kune, a 1942. iznosili su 142.241,18 kuna, što znači da su bili manji za 19.643,76 kuna. Poslovna godina 1942. završila je s dobitkom od 26.737,70 kuna. Odbivši prenesenu dobit iz 1941. godine od 3.517,86 kuna, poslovna 1942. godina faktično je završila s dobitkom od 23.219,84 kune.⁸⁵

Dvadeset i treća redovita skupština dioničara Banke braće Turković d.d. održana je u petak 28. srpnja 1944. u 11 sati u zavodskim prostorijama na Zrinjskom trgu br. 1. Od dioničara na skupštini su bili nazočni: dr. Vladimir Turković i Davorin

⁸³ HR-HDA-152 SFD. Dosje: Banka braće Turković d.d. Zagreb.

⁸⁴ Emilija Mešeg određena je za izaslanika na skupštini Banke braće Turković d.d. odlukom Ministarstva državne riznice NDH br. 22076 od 3. kolovoza 1943. Vidi: HR-HDA-215 MDR NDH. Dosje: Bankarska radnja braća Turković u Zagrebu, Spis ur. br. 23954/1943., kut. 270.

⁸⁵ HR-HDA-152 SFD. Dosje: Banka braće Turković d.d. Zagreb, Zapisnik 22. redovite glavne skupštine dioničara Banke braće Turković od 26. kolovoza 1943. Također, vidi: HR-HDA-215 MDR NDH. Dosje: Bankarska radnja braća Turković u Zagrebu, Spis ur. br. 23954/1943., kut. 270.

Turković. Na skupštini je, kao izaslanik Ministarstva državne riznice NDH, bio nazočan Mirko Baglama, riznični tajnik. Za člana ravnateljstva s mandatom na tri godine izabran je inž. Zorislav Franjetić, a za člana nadzornog odbora Julije Suzanić, predsjednik i ravnatelj Hrvatske katoličke banke.⁸⁶

Prema izvještaju ravnateljstva banke za poslovnu godinu 1943., društvena pasiva iznosila je koncem 1942. godine 9,436.143,04 kune, a 1943. iznosila je 9,205.217,38 kuna, što znači da se snizila za 230.925,66 kuna. Sveukupni uložili iznosili su koncem 1942. godine 2,332.822,81 kunu, a 1943. iznosili su 2,100.157,47 kuna, što znači da su se snizili za 232.665,34 kune. Sveukupni vjerovnici iznosili su koncem 1942. godine 1,792.516,65 kuna, a 1943. iznosili su 1,820.994,03 kune, što znači da su se povisili za 28.477,38 kuna. Fond za pokriće šteta ostao je isti kao i 1942. godine, i to 281.042,38 kuna. Upravni troškovi iznosili su u 1942. godini 142.241,18 kuna, a 1943. iznosili su 294.774,76 kuna, što znači da su bili veći za 152.533,52 kune. Poslovna godina 1943. završila je s gubitkom od 53.958,79 kuna. Odbivši prenesenu dobit iz 1942. godine od 26.737,70 kuna, poslovna 1943. godina faktično je završila s gubitkom od 27.221,09 kuna. Čitavo poslovanje banke odvijalo se u znaku likvidiranja starih obveza. Ravnateljstvo banke vjerovalo je da će do zakonskog roka, tj. do 30. lipnja 1944., moći udovoljiti svim obvezama, potom se odreći zaštite pod kojom se zavod nalazio, a nakon toga prijeći na redovno poslovanje.⁸⁷

Rješenjem Trgovačkog suda u Zagrebu od 18. srpnja 1944., brisani su u trgovačkom registru za društvene tvrtke članovi ravnateljstva Banke braće Turković d.d. Ferdinand Saulik i Stjepan Kemfelj iz Zagreba, jer su se zahvalili.⁸⁸

Dana 2. rujna 1944. Banka braće Turković poslala je Odjelu za državnu imovinu, navjeru i dugove Ministarstva državne riznice u Zagrebu nadopunu svoje molbe za skidanje zaštite i prijelaz na redovno poslovanje. Prva molba predana je 17. lipnja 1944. pod brojem 10247. U uvodu nadopune te molbe podsjeća se da je temeljna dionička glavnica banke prema Pravilima iznosila 12,500.000 kuna, a da je od toga bilo uplaćeno samo 5,000.000 kuna. Dotadašnji dioničari banke sporazumjeli su se s grupom inž. Zorislava Franjetića iz Zagreba da se odmah pristupi povišenju dioničke glavnice do iznosa predviđenog Pravilima, tj. za 7,500.000 kuna. To čitavo povišenje trebala je uplatiti grupa inž. Franjetića. Kasnije bi se po potrebi pristupilo daljnjemu povišenju dioničke glavnice i to prema razvoju predviđenih poslova. Nadalje je dogovoreno da se budući rad banke uglavnom odvija prema

⁸⁶ HR-HDA-215 MDR NDH. Dosje: Bankarska radnja braća Turković u Zagrebu, Zapisnik 23. redovite glavne skupštine dioničara Banke braće Turković od 28. srpnja 1944., kut. 270.

⁸⁷ HR-HDA-620 NBJ CZ SLSP. Dosje: Banka braće Turković d.d. Zagreb, Dopis Ministarstva financija NRH ur.br. 7080/1946. upućen 25. siječnja 1946. Ministarstvu financija FNRJ s priložima (Izvjestaj ravnateljstva Banke braće Turković d.d. za poslovnu 1943. godinu).

⁸⁸ HR-HDA-215 MDR NDH. Dosje: Bankarska radnja braća Turković u Zagrebu, Spis ur. br. 12548/1944., kut. 270.

sljedećim smjernicama: financiranje građevnih poduzetnika koji su preuzimali izvođenje državnih i samoupravnih gradnji, financiranje podizanja privatnih stambenih zgrada, bavljenje svim ostalim bankovnim poslovima u vezi s gore navedenim financiranjem i povremeno bavljenje uložnim poslom. Građevni poduzetnici koji su izvodili državne i samoupravne gradnje naplaćivali su izvršene radove po načelima državnog računovodstva. Najprije su izveli izvjestan dio radova, pa su tek tada podnosili privremeno stanje o izvedenim radovima. Nakon povjerenstvenog pregleda dolazilo je do likvidacije odnosno isplate tog privremenog stanja. Skoro redovito do pregleda od strane povjerenstva i isplate prošlo je dosta vremena. Vrlo često se događalo da je to vrijeme zbog raznih tehničkih nemogućnosti potrajalo i tri puta dulje od predviđenog. Kako poduzetnik uslijed organizacije rada nije mogao prestati s radom do naplate privremenog stanja, a svoj vlastiti kapital već je uložio, morao je pozizati za kreditom. Tom se prilikom skoro redovito tražila od poduzetnika cesija, koja je opet bila vezana s povjerenstvenim pregledom stanja na gradnji, te je uslijed toga dolazilo do nemogućnosti kreditiranja. Da bi se ispunila ta praznina, banka bi, prema mišljenju njezinih predstavnika, od takvog poduzetnika preuzela čitavo novčano poslovanje za izvjesnu gradnju i obavljala bi obračune s državom, odnosno samoupravnim tijelima, u njegovo ime. Banka bi istovremeno obavljala sve ostale poslove u vezi s time, i to: polaganje i podizanje kaucija, vođenje rokovnika za kaucije, kolaudacije, davanje jamstva dobavljačima tvoriva itd. Takvim bi radom, preko svojeg stručnog odjela, banka bila potpuno upoznata sa stanjem takve gradnje, pa bi poduzetnik lako dolazio do potrebnog mu kredita. Vezivanjem poduzetnika da svoju gotovinu uvijek drži kod Banke braće Turković dolazilo bi se do novčanih sredstava, razumije se, kada bi banka uspjela oko sebe okupiti više takvih poduzeća. Takvim poslovanjem poduzetnik bi bio riješen velikih briga, jer bi mu bio osiguran kredit za period od predaje do naplate privremenog stanja. Na taj način on ne bi morao nepotrebno gubiti vrijeme oko forsiranja povjerenstvenog pregleda, te oko obračunavanja i naplaćivanja. Time bi čitav posao postao jeftiniji jer bi poduzetniku bilo omogućeno da se više bavi sa stručnim dijelom posla. To bi u srazmjeru s troškovima banke donosilo veliku korist. Na sličan način trebao se odvijati i posao s financiranjem podizanja privatnih stambenih zgrada. Predstavnici banke bili su uvjereni da bi takvim radom njihov zavod u potpunosti izvršio namijenjenu zadaću u hrvatskom narodnom gospodarstvu.⁸⁹

5. Likvidacija Banke braće Turković d.d. Zagreb u socijalističkoj Jugoslaviji

Duro Mihalić, delegat Ministarstva financija NRH u Zagrebu, obavijestio je 25. siječnja 1946. Ministarstvo financija FNRJ Beogradu II. br. 7248/34/K od 11. ožujka 1935., zavod se koristio odgodom plaćanja na 6 godina. Država nije sudjelovala

⁸⁹ *Isto.* Spis ur.br. 15319/1944., kut. 270.

u glavnici navedene kreditne ustanove, niti se bilo koji njezin dio nalazio pod državnom upravom. Delegat Ministarstva financija NRH zamolio je odobrenje stupanja u likvidaciju, jer nije bilo uvjeta za daljnji rad. Zavod nije imao upravnog odbora, gotovine ni činovnika,⁹⁰ a likvidatoru bi u tom slučaju preostalo da rasproda inventar, utjera neke tražbine i namiri dijelom vjerovnike. Za dioničare najvjerojatnije ne bi ostalo ništa.⁹¹

Rješenjem Ministarstva financija FNRJ br. VII-14.462 od 21. rujna 1946. odlučeno je da se Banka braće Turković d.d. iz Zagreba, Zrinjski trg 1/II likvidira, te su ujedno za članove Likvidacijskog odbora postavljeni: Marijan Godnik, Rade Tadić i Dragan Vodvaška, svi iz Zagreba. Likvidatori su 22. listopada 1946. pozvali sve vjerovnike i dužnike da im u roku od mjesec dana prijave svoje tražbine odnosno dugove. Vjerovnici i dužnici imali su pravo da u roku od mjesec dana od objave tog poziva provjere svoje tražbine odnosno dugove. Po izmaku tog roka knjiženja banke smatrana su vjerodostojnima po propisima čl. 7. toč. 2. Pravilnika o postupku likvidacije privatnih kreditnih poduzeća.⁹²

Okružni narodni sud za grad Zagreb objavio je 16. listopada 1946. da je u trgovačkom registru za društvene tvrtke kod Banke braće Turković d.d. u Zagrebu, u smislu gore navedenog rješenja Ministarstva financija, upisana likvidacija. Ujedno se upisuju navedeni likvidatori: Marijan Godnik, delegat Ministarstva financija NRH kao predsjednik i predstavnik Ministarstva financija FNRJ, Rade Tadić, poslovođa Banke braće Turković kao član i predstavnik kreditne ustanove, i Dragan Vodvaška, upravnik Državnog osiguravajućeg zavoda (DOZ) kao član i zastupnik ulagača. Ujedno se brišu dotadašnji članovi ravnateljstva dr. Vladimir Turković, Davorin Turković i ing. Zorislav Franjetić, svi iz Zagreba.⁹³

S obzirom na to da je Marijan Godnik službeno premješten iz Zagreba, Ministarstvo financija NRH predložilo je 18. travnja 1947. Ministarstvu financija FNRJ da istog razriješi njegove dužnosti likvidatora te da na njegovo mjesto postavi Franju Kemenovića, činovnika Ministarstva financija NRH. To je i učinjeno.⁹⁴

⁹⁰ Jedini činovnik, a ujedno i poslovođa banke, bio je Rade Tadić.

⁹¹ HR-HDA-620 NBJ CZ SLSP. Dosje: Banka braće Turković d.d. Zagreb, Dopis Ministarstva financija NRH ur. br. 7080/1946. upućen 25. siječnja 1946. Ministarstvu financija FNRJ.

⁹² *Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije* (Beograd). 88(1946). Također vidi: *Narodne novine : službeni list Narodne Republike Hrvatske* (Zagreb). 130(1946). Temeljem čl. 7. toč. 2. Pravilnika o postupku likvidacije privatnih kreditnih poduzeća od 11. srpnja 1946., vjerovnici i dužnici kreditnog poduzeća u likvidaciji imali su pravo da, u roku od mjesec dana od dana objave odluke o likvidaciji u *Službenom listu FNRJ*, provjere svoje tražbine odnosno dugove. Po izmaku tog roka, knjiženja su smatrana vjerodostojnima. Propise te stavke likvidatori su bili dužni objaviti istodobno s objavom odluke o likvidaciji. Vidi: *SL FNRJ*. 57(1946). Temeljem Pravilnika o izmjeni čl. 7. Pravilnika o postupku likvidacije privatnih kreditnih poduzeća od 5. prosinca 1946., odluke o likvidaciji objavljivane su u službenom listu dotične narodne republike. Vidi: *SL FNRJ*. 102(1946).

⁹³ *Narodne novine : službeni list Narodne Republike Hrvatske* (Zagreb). 134(1946).

⁹⁴ HR-HDA-620 NBJ CZ SLSP. Dosje: Banka braće Turković d.d. Zagreb, Dopis Ministarstva financija NRH br. 2047-VI-1947. upućen 18. travnja 1947. Ministarstvu financija FNRJ.

Prema planu Likvidacijskog odbora (Franjo Kemenović, Dragan Vodvaška i Rade Tadić) za provođenje likvidacije Banke braće Turković d.d. od 29. svibnja 1947., sva aktiva trebala je biti sasvim brzo unovčena, osim stavke "Dužnici" u iznosu od 149.905,80 dinara, za koju se predviđalo dulje vrijeme. Navedeni iznos predstavljao je bančino potraživanje prema dr. Dušanu Popoviću iz spora koji je banka vodila još od 1928. godine. Spor je između banke i dr. Popovića okončan sporazumom, ali njegova realizacija bila je uvjetovana skidanjem hipoteke s nekretnina dr. Popovića. Banka je svojedobno kupila nekretnine po nalogu i za račun dr. Popovića i prenijela ih na svoje ime. Godine 1935., kada je banka došla u poteškoće, uknjižila se na te nekretnine jedna belgijska tvrtka za iznos od cca 10.000 dolara. Taj dug banka je podmirila kliringom 1944., ali nije dobila brisovnu ispravu.⁹⁵ Dr. Popović trebao je isplatiti svoj dug u iznosu od 149.905,80 dinara, čim bi banka bila u mogućnosti predati njegove nekretnine bez hipoteke. Da bi to postigli, Likvidacijski odbor banke podignuo je kod Narodnog suda tužbu protiv belgijske tvrtke za skidanje hipoteke. Nije se moglo predvidjeti koliko dugo će trajati ta parnica, no čim bi se okončala u bančinu korist, dr. Popović trebao je podmiriti svoj dug.

Realna bilanca banke 30. rujna 1946. pokazivala je sveukupnu aktivu u iznosu od 227.436,30 dinara. Troškovi oko upravljanja, održavanja, unovčenja i diobe imovine iznosili su otprilike 30.000 dinara, a javne dražbine iznosile su cca 3.000 dinara. Plaće i ostale prinadležnosti osoba koje su bile u službi posljednjih godinu dana iznosile su cca 47.000 dinara. U skladu s navedenim, trebalo je ostati za podjelu vjerovnicima cca 147.436,30 dinara, i to na pasivu prema realnoj bilanci 30. rujna 1946. od 222.495,58 dinara. Dakle, dionička glavnica od 500.000 dinara i rezervni fond od 28.406,58 dinara uopće nisu imali pokrića, a na vjerovnike je trebalo otpasti pokriće od oko 60 %. Bilo je izgleda da će spomenuta parnica za skidanje hipoteke biti u roku od mjesec dana završena, a tada je trebalo doći do naplate potraživanja prema dr. Popoviću. Vrijednosni papiri imali su pokriće među vjerovnicima banke, tj. banka je imala izvjestan broj dionica Jugoslavenskog Lloyda, nakladnog poduzeća u Zagrebu u likvidaciji. Jugoslavenski Lloyd imao je među kontokorentnim ulošcima potraživanja, pa se ta aktiva u danom trenutku trebala kompenzirati s pasivom. Na taj način čitava aktiva trebala je biti unovčena čim se dug, odnosno potraživanje, prema dr. Popoviću naplati. Čim bi se to dogodilo, Likvidacijski odbor trebao je postupiti prema čl. 16. Pravilnika o postupku

⁹⁵ Dana 18. listopada 1946. Bankovno društvo za Hrvatsku d.d. u Zagrebu potvrdilo je Banci braće Turković da su po njezinu nalogu i za njihov račun doznali 1. srpnja 1944. putem bivšeg centralnog kliringa u Berlinu 33.452,95 Reichsmark (RM) kao protuvrijednost od 669.059 kuna tvrtki Fabrique Nationale d'Armes de Guerre S. A. iz Herstala (Liege) preko svojeg dopisnika u Bruxellesu. Navedena doznaka provedena je temeljem naloga Banke braće Turković od 27. lipnja 1944. i odobrenja bivše Hrvatske državne banke u Zagrebu br. 17.465/Dev. od 12. lipnja 1944. Vidi: *Isto*. Dopis Bankovnog društva za Hrvatsku d.d. Zagreb od 18. listopada 1946., nalog Banke braće Turković od 27. lipnja 1944., odobrenje Hrvatske državne banke od 12. lipnja 1944. godine.

likvidacije privatnih kreditnih ustanova,⁹⁶ sastaviti završnu bilancu s prijedlogom za isplatu vjerovnika i dostaviti Ministarstvu financija na odobrenje.⁹⁷

Četrnaesta sjednica Likvidacijskog odbora Banke braće Turković d.d. u likvidaciji u Zagrebu na temu likvidacije dugovnog odnosa dr. Dušana Popovića iz Beograda održana je 14. travnja 1947. u prostorijama odvjetničkog ureda Jurja Bašića u Zagrebu, Gajeva ulica br. 18/1 u 18.30 sati. Prisutni na sjednici bili su: Marijan Godnik, Dragan Vodvaška i Rade Tadić kao članovi Likvidacijskog odbora, Juraj Bašić kao pravni zastupnik u sporu s dr. Dušanom Popovićem iz Beograda te dr. Dušan Maksimović kao opunomoćenik dr. Dušana Popovića. Na sastanku se podsjetilo na činjenicu da je Banka braće Turković kupila 1921. godine od Dragana Engelsfelda za račun i u ime dr. Dušana Popovića nekretnine upisane u z. k. ul. broj 464 p. o. Grad Zagreb, odnosno raniji broj gr. ul. broj 362 Zagreb Gornji grad, i tom prilikom opteretila dr. Dušana Popovića po tekućem računu za iznos kupovine i troškova provođenja u ukupnom iznosu od 1,187.007,20 kruna. Navedene nekretnine bile su u tom trenutku upisane u zemljišne knjige na ime Banke braće Turković. Pored toga, dr. Popović imao je kod banke poseban tekući račun po kojem je dugovao dana 21. travnja 1921. godine 163.668 kruna. Naknadno je banka 22. ožujka 1923. imala za račun gore navedene kupovine daljnji izdatak od 6.374,75 dinara. Prema tomu, banka je izdala, odnosno isplatila, za račun dr. Popovića, odnosno za račun predmetnih nekretnina na Ksaverskoj cesti, ukupno 344.038,55 dinara.⁹⁸ Te je iznose banka vodila po tekućem računu i konačno 12. travnja 1928. podnijela protiv dr. Dušana Popovića tužbu Sudbenomu stolu u Zagrebu pod brojem P/368 odnosno Gr. broj 30.000. Tom je tužbom banka tražila da se dr. Popović osudi da je dužan spomenute nekretnine prenijeti na svoje ime jer su kupljene za njegov račun i u njegovo ime, a banci isplatiti 1,133.140 dinara s 6 % kamata od tužbe do isplate. Protiv toga dr. Popović iznio je prigovore koje je i prilikom te rasprave ponovio njegov zastupnik, naime, da on nikada nije ovlastio banku da ga za kupnju i troškove provođenja tereti na tekućem računu te da nije ovlastio banku da spomenute nekretnine uknjiži na svoje ime.

⁹⁶ Temeljem čl. 16. Pravilnika o postupku likvidacije privatnih kreditnih poduzeća od 11. srpnja 1946., likvidatori su, nakon što su obavili sve potrebne poslove, sastavili završnu likvidacijsku bilancu u kojoj su aktivu sačinjavali gotovina i ostale vrijednosti koje se nisu mogle unovčiti. Završna likvidacijska bilanca s prijedlogom za isplatu vjerovnika dostavljala se preko ministarstva financija dotične narodne republike Ministarstvu financija FNRJ, koje bi o tim prijedlozima donijelo svoju odluku u roku od mjesec dana po primitku. Na temelju odobrene završne likvidacijske bilance likvidatori su namirivali vjerovnike kreditnog poduzeća i potom dioničare, odnosno udionike. Pri sastavljanju popisa obveza koje su se trebale namiriti iz gotovine i ostalih vrijednosti, likvidatori su ih raspodijelili na vjerovnike po redu isplate. Ostatak sredstava preostalih iz gotovine i ostalih vrijednosti, po namirenju svih vjerovnika, bio je podijeljen na dioničare, odnosno udionike, prema njihovim uplaćenim dionicama. Ako kreditno poduzeće nije bilo prezaduženo, a nije imalo dovoljno raspoloživih sredstava da potpuno isplati svoje vjerovnike, likvidatori su mogli izraditi prijedlog za njihovo djelomično namirenje, s time da se vjerovnici konačno isplate do završetka likvidacije. Vidi: *Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije* (Beograd). 57(1946).

⁹⁷ HR-HDA-620 NBJ CZ SLSP. Dosje: Banka braće Turković d.d. Zagreb, Plan za provođenje likvidacije Banke braće Turković od 29. svibnja 1947.

⁹⁸ 1,187.007,20 kruna + 163.668 kruna = 1,350.675,20 kruna, tj. 337.663,80 dinara + 6.374,75 dinara = 344.038,55 dinara.

Prema mišljenju dr. Popovića, do tog duga (za kupnju i uknjižbu) nije došlo njegovom krivicom nego krivicom same banke, te prema tomu on nije bio dužan na taj iznos plaćati ikakve kamate, jer su kamate predstavljale naknadu štete nastalu krivicom. Ta parnica nikada nije bila dovršena jer je predmet bio u mirovanju. Nakon završenih pregovora s opunomoćenikom dr. Popovića usuglašeno je da početak dugovinskog odnosa počinje s danom 12. travnja 1921. u visini od 344.038,55 dinara. Na taj iznos računala se prosječna kamata od 14 % godišnje, po kojem je banka u to doba poslovala i to do dana tužbe, koja je uslijedila 12. travnja 1928. godine. Prema tomu, tako izračunate kamate iznosile su ukupno 337.157,24 dinara. Na taj način došlo se do zaduženja na dan tužbe, tj. 12. travnja 1928. od 681.195,79 dinara. Toj svoti dodane su zakonske kamate od 6 % od dana tužbe, tj. od 12. travnja 1928. do dana poravnania 12. travnja 1947., tj. za 19 godina u iznosu od 776.562,30 dinara, što je iznosilo ukupno 1,457.758,09 dinara, odnosno 145.775,80 DFJ dinara. Nadalje se priračunao trošak zastupnika banke u parničnom predmetu dr. Mirka Thallera u iznosu od 4.130 dinara, pa je prema tomu konačni dug dr. Popovića u završnom poravnanom iznosu iznosio ukupno 149.905,80 dinara.

Opunomoćenik dr. Popovića priznao je dug u tom poravnanom iznosu i zamolio da banka po svojem zakonitom predstavništvu izda dr. Popoviću potrebnu zemljišno-knjižnu ispravu na temelju koje bi nekretnine upisane u z. k. ul. broj 464 k. o. Grad Zagreb mogao bez daljnjeg sudjelovanja banke bezteretno uknjižiti na sebe ili na treću osobu po svojem izboru, a bez daljnjeg troška po banku. Na sastanku je konstatirano da na nekretninama postoje uknjiženi tereti u korist tvrtke Fabrique Nationale d'Armes de Guerre S. A. iz Herstala (Belgija) s troškovima i kamatama. Ti tereti predstavljali su dug banke. Kako je taj dug prema saznanju Likvidacijskog odbora bio isplaćen preko kliringa, to su predstavnici banke izjavili da su spremni izdati dr. Popoviću zemljišno-knjižnu izjavu, čim kod nadležnog suda ishode formalno brisanje tog isplaćenog tereta. Dr. Popović je, s druge strane, bio dužan da banku konačno isplati, kada mu banka preda ispravu za bezteretni upis prava vlasništva na tim nekretninama.⁹⁹

Rješenjem o razrješenju likvidacionih organa i imenovanju likvidatora kod privatnih kreditnih poduzeća u likvidaciji od 14. lipnja 1948., razriješeni su dužnosti likvidacijski odbori Banke braće Turković d.d. Zagreb, a za likvidatora je postavljena Narodna banka FNRJ – Centrala za Hrvatsku. Likvidacijski odbori razriješeni dužnosti tim rješenjem trebali su odmah predati cijelo poslovanje novopostavljenomu likvidatoru.¹⁰⁰

Budući da likvidacijski odbor privatnih kreditnih ustanova u likvidaciji nije uspio provesti likvidaciju do isteka roka u kojem ju je imao završiti, Rješenjem o

⁹⁹ HR-HDA-620 NBJ CZ SLSP. Dosje: Banka braće Turković d.d. Zagreb, Zapisnik 14. sjednice Likvidacijskog odbora Banke braće Turković od 14. travnja 1947.

¹⁰⁰ *Narodne novine : službeni list Narodne Republike Hrvatske* (Zagreb). 48(1948).

preuzimanju aktive i pasive privatnih kreditnih ustanova u likvidaciji od 18. lipnja 1948. država je preuzela cjelokupnu aktivu i pasivu Banke braće Turković d.d. Zagreb.¹⁰¹

Na temelju čl. 21. Pravilnika o postupku likvidacije privatnih kreditnih poduzeća,¹⁰² Bankovno odjeljenje Ministarstva financija NRH odobrilo je 25. lipnja 1948. po Narodnoj banci FNRJ – Centrala za NRH, kao likvidatoru, predloženu završnu likvidacijsku bilancu Banke braće Turković na dan 23. lipnja 1948. sa sljedećim stanjem:¹⁰³

	AKTIVA:	PASIVA:	
Inventar	32.000. – dinara	Predviđeni troškovi likvidacije	19.500. – dinara
		Porez	12.500. – dinara
Ukupno:	32.000. – dinara	Ukupno:	32.000. – dinara

Prema gornjoj odobrenoj završnoj likvidacijskoj bilanci, iz imovine likvidirane banke trebali su biti podmireni troškovi likvidacije i javna davanja, a ulagači, vjerovnici i dioničari nisu se podmirivali uopće, jer banka nije imala više imovine. Budući da je cjelokupna aktiva i pasiva preuzeta po državi, u smislu čl. 10. Uredbe o reviziji dozvola za rad i likvidaciji privatnih kreditnih poduzeća¹⁰⁴, to je u svrhu završetka likvidacije Narodna banka FNRJ kao likvidator Banke braće Turković trebala izvršiti sljedeće:

1. Prezeti inventar (velika željezna blagajna i ormar) u knjižnoj vrijednosti od 32.000 dinara te predložiti komu bi se ta imovina najkorisnije mogla dati na upravljanje.
2. Podmiriti do tada nastale likvidacijske troškove od 12.740. – dinara, prema popisu koji im je predao dotadašnji Likvidacijski odbor. Pored toga iznosa trebalo je isplatiti nagradu istomu Likvidacijskomu odboru u iznosu od 6.000 dinara. Ostatak do 19.500 dinara, tj. 760 dinara trebalo je upotrijebiti za buduće troškove.

¹⁰¹ *Narodne novine* : službeni list Narodne Republike Hrvatske (Zagreb). 50(1948).

¹⁰² Temeljem čl. 21. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o postupku likvidacije privatnih kreditnih poduzeća od 16. prosinca 1947., ako se ministar financija dotične narodne republike složio sa završnom likvidacijskom bilancom, odobrio je da se provede predložena likvidacija. Vidi: *Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije* (Beograd). 3(1948).

¹⁰³ HR-HDA-620 NBJ CZ SLSP. Dosje: Banka braće Turković d.d. Zagreb, Dopis ur. br. 10.613-I-1-1948.

¹⁰⁴ Temeljem čl. 10. Uredbe o drugoj izmjeni i dopuni Uredbe o reviziji dozvola za rad i likvidaciji privatnih kreditnih poduzeća od 5. studenoga 1947., u slučaju ako likvidator nije uspio provesti likvidaciju do isteka roka u kojem je morao provesti likvidaciju, ministar financija dotične narodne republike trebao je donijeti rješenje da cjelokupnu aktivu i pasivu privatnog kreditnog poduzeća u likvidaciji, prema odobrenoj završnoj bilanci, preuzima država. Vidi: *Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije* (Beograd) 96(1947).

3. Trenutačno se nije trebao podmiriti porez Financijskomu odjelu Gradskog narodnog odbora Zagreb od 12.500 dinara, koji je za to trebao dobiti posebne upute.
4. Zadužiti tekući račun Ministarstva financija FNRJ za 19.500 dinara, u smislu čl. 22. toč. 2. Pravilnika o postupku likvidacije privatnih kreditnih poduzeća¹⁰⁵.
5. Preuzeti sve spise i dokaze o otpisanom potraživanju prema dr. Dušanu Popoviću iz Beograda te nastojati to potraživanje naplatiti. Dotadašnji Likvidacijski odbor trebao je dati sve upute, a napose o parnici, koja je vođena u vezi s tim potraživanjem prema dr. Popoviću, a koju je Narodna banka kao likvidator trebala nastaviti.
6. U slučaju da je banka imala neutralnih poslova (polozi i sl.), trebala ih je predati u polog kod Državne investicione banke FNRJ, Glavne filijale Zagreb na ime korisnika.
7. Potrebnu arhivu trebalo je pohraniti na sigurno mjesto i o tome izvijestiti Bankovno odjeljenje Ministarstva financija NRH.
8. Oglasiti u *Narodnim novinama* da je likvidacija završena.

Bankovno odjeljenje Ministarstva financija NRH upozorilo je Narodnu banku da odmah izvrši sve navedene poslove i da im, u smislu čl. 31. navedenog Pravilnika¹⁰⁶, dostavi izvještaj o završenoj likvidaciji zaključno do 5. srpnja 1948. godine.

Narodna banka FNRJ – Centrala za NRH u Zagrebu dostavila je 5. srpnja 1948. Ministarstvu financija NRH izvještaj na temu konačne likvidacije Banke braće Turković. Narodna banka, kao likvidator, preuzela je od dotadašnjih likvidatora knjige i arhiv. O tome je sačinjen i primopredajni zapisnik. Što se tiče imovine Banke braće Turković, jedan ormar i blagajna Arnheim prodani su za iznos od 32.000

¹⁰⁵ Temeljem čl. 22. toč. 2. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o postupku likvidacije privatnih kreditnih poduzeća od 16. prosinca 1947., iznimno su tražbine po ulozima na štednju prenesene na Narodnu banku FNRJ u iznosima utvrđenim u završnoj likvidacijskoj bilanci. Narodna banka izdala je ulagačima uložne knjižice pod istim uvjetima koji su bili ugovoreni s kreditnim poduzećem u likvidaciji, a u granicama postojećih propisa. Ulozi preneseni na Narodnu banku FNRJ izjednačeni su u potpunosti s ostalim ulozima kod Narodne banke FNRJ. Narodna banka izdala je ulagaču svoju uložnu knjižicu tek nakon joj je on predao uložnu knjižicu bivšeg privatnoga kreditnog poduzeća odnosno sudsku odluku o poništenju te uložne knjižice. Za obvezu Narodne banke prema ulagaču bio je mjerodavan iznos u iskazu kojim je Narodna banka preuzela uloge. Gotovina koja je otpadala na prenesene uloge položena je Narodnoj banci FNRJ, a za razliku između položene gotovine i prenesenih uloga Narodna banka FNRJ zadužila je tekući račun Ministarstva financija FNRJ. Vidi: *Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije* (Beograd). 3(1948).

¹⁰⁶ Temeljem čl. 31. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o postupku likvidacije privatnih kreditnih poduzeća od 16. prosinca 1947., po završetku svih poslova likvidacije po propisima Uredbe o reviziji dozvola za rad i likvidaciji privatnih kreditnih poduzeća i tog Pravilnika, likvidator je proveo likvidaciju kroz knjige. Sve spise i knjige kreditnog poduzeća likvidator je stavio na sigurno mjesto koje je odredio nadležni sud i one su trebale biti čuvane deset godina. Po obavljenim navedenim poslovima likvidator je dostavio izvještaj s obračunom ministru financija dotične narodne republike, koji mu je potom izdao razrješnicu. Vidi: *Isto*.

dinara. Zahvaljujući tomu, za potrebne isplate nije se trebao zaduživati račun Ministarstva financija FNRJ, jer se na taj način došlo do likvidnih sredstava. Glede isplate likvidacijskih troškova i poreza, Narodna banka postupala je u smislu uputa Ministarstva financija NRH. Isto tako, preuzeti su svi spisi o potraživanju prema dr. Dušanu Popoviću, te se nastojalo isto naplatiti. Temeljem navedenog, Narodna banka zamolila je Ministarstvo financija NRH da odredi kod Okružnog suda u Zagrebu da se Banka braće Turković briše iz trgovačkog registra.¹⁰⁷

Narodna banka FNRJ – Centrala za NRH, kao likvidator Banke braće Turković objavila je 5. srpnja 1948. da je likvidacija spomenute banke završena po propisima Pravilnika o postupku likvidacije privatnih kreditnih poduzeća. Na temelju završne likvidacijske bilance spomenute banke odobrene po Ministarstvu financija NR Hrvatske rješenjem br. 10.613-I-1-1948. od 25. lipnja 1948., a pozivom na Uredbu i Pravilnik o postupku likvidacije privatnih kreditnih poduzeća, iz imovine likvidirane banke podmireni su troškovi likvidacije i javna davanja, a ulagači, vjerovnici i dioničari nisu se uopće podmirivali, jer za to nije više dostajala imovina te banke.¹⁰⁸

Budući da je Narodna banka FNRJ podnijela 5. srpnja 1948. izvještaj da je likvidacija Banke braće Turković završena, 10. srpnja 1948. Bankovni odjel Ministarstva financija NRH u Zagrebu donio je rješenje br. 12.337-1948. kojim je Narodna banka FNRJ – Centrala za NRH razriješena dužnosti likvidatora, te je predloženo Okružnom narodnom sudu za grad Zagreb brisanje banke iz trgovačkog registra. Navedenom sudu javljeno je da su knjige i arhiv Banke braće Turković pohranjene kod Narodne banke FNRJ – Centrale za NR Hrvatsku u Zagrebu.¹⁰⁹

Okružni sud za grad Zagreb objavio je 14. srpnja 1948. brisanje dotadašnjih likvidatora Banke braće Turkovića d.d. u likvidaciji, Zagreb Rade Tadića, Dragana Vodvaška i Franje Kemenovića¹¹⁰ i upis Narodne banke FNRJ – Centrale za NRH kao novog likvidatora.¹¹¹ Okružni sud za grad Zagreb objavio je 26. kolovoza 1948. da je u trgovačkom registru za društvene tvrtke provedeno brisanje Banke braće Turković d.d. nakon dovršene likvidacije.¹¹²

Narodna banka FNRJ – Centrala za Narodnu Republiku Hrvatsku u Zagrebu obavijestila je 23. studenog 1949. Državnu investicionu banku FNRJ (Direkcija kreditiranja) u Beogradu da je dionička glavnica Banke braće Turković d.d. iznosila 500.000 dinara. Ukupan broj emitiranih dionica iznosio je 200.000 komada po 2,50

¹⁰⁷ HR-HDA-620 NBJ CZ SLSP. Dosje: Banka braće Turković d.d. Zagreb, Dopis ur.br. XI/3 Likv. st. posl./Pt od 5. srpnja 1948. godine.

¹⁰⁸ *Narodne novine : službeni list Narodne Republike Hrvatske* (Zagreb). 58(1948).

¹⁰⁹ HR-HDA-620 NBJ CZ SLSP. Dosje: Banka braće Turković d.d. Zagreb, Dopis ur. br. 12337-1948.

¹¹⁰ U trgovačkom registru Franjo Kemenović zabilježen je kao Franjo Kamenović.

¹¹¹ *Narodne novine : službeni list Narodne Republike Hrvatske* (Zagreb). 71(1948). Također, vidi: HR-HDA-620 NBJ CZ SLSP. Dosje: Banka braće Turković d.d. Zagreb, Zaključak Okružnog suda za grad Zagreb br. Fi: 3264-33/63 od 14. srpnja 1948. godine.

¹¹² *Narodne novine : službeni list Narodne Republike Hrvatske* (Zagreb). 79(1948).

dinara. Prema završnoj likvidacijskoj bilanci Banke braće Turković, njezine dionice nisu imale nikakvu stvarnu vrijednost.¹¹³

Na temelju Prijenosne isprave od 10. ožujka 1958., izdane od strane Narodne banke FNRJ. Centrale za NRH u Zagrebu,¹¹⁴ s obzirom na potvrdu Odjela za prihode Narodnog odbora općine Medveščak u Zagrebu br. 10/A.377/1958. o uplaćenom porezu od strane kupca, I. zemljišnoknjižni odjel Kotarskog suda u Zagrebu, odobrio je 19. travnja 1958. dr. Dušanu Popoviću uknjižbu prava vlasništva na nekretninama tvrtke Braća Turković bankarska radnja d.d. u Zagrebu. Nekretnine su upisane u z. k. ul. br. 464 k. o. grad Zagreb, čest. kat. br. 8440 kuća pop. br. 2529, četiri gospodarske zgrade, dvorište, vrt, mlinski jarak, oranica i put na Ksaverskoj cesti 20 s površinom od 1235,2 čhv odnosno 4443 čm, te čest.kat.br. 8439 vrt na Ksaverskoj cesti s površinom od 199,3 čhv odnosno 717 čm.¹¹⁵

Prema Iskazu¹¹⁶ banaka u likvidaciji s teritorija NR Hrvatske, kojih se likvidacija vodila u Službi likvidacije starih poslova Narodne banke Hrvatske, u Hrvatskoj je likvidirano ukupno 130 banaka i štedionica. One su podijeljene u šest grupa, i to:

1. Nekonfiscirane banke likvidirane po Uredbi o likvidaciji privatnih kreditnih poduzeća (SL FNRJ 51/1946. i 96/1947.) (59).
2. Konfiscirane banke likvidirane po Uredbi o likvidaciji odnosa nastalih konfiskacijom imovine privatnih kreditnih poduzeća (SL FNRJ 19/1949.) (24).
3. Banke likvidirane poslije oslobođenja a prije donošenja Uredbe o likvidaciji privatnih kreditnih poduzeća (SL FNRJ 96/1947.) (32).
4. Posebno rješenje za likvidaciju (1).
5. Talijanske banke s okupiranog teritorija (4).
6. Talijanske banke s pripojenog teritorija (10).

Banka braće Turković d.d. Zagreb spadala je u 1. grupu, i to: Nekonfiscirane banke likvidirane po Uredbi o likvidaciji privatnih kreditnih poduzeća.

Narodna banka Jugoslavije – Centrala Zagreb (Likvidacija starih poslova), predala je 22. lipnja 1966. tadašnjemu Arhivu Hrvatske (danas Hrvatski državni arhiv) 4 svežnja gradiva Banke braće Turković, s masom bivših banaka i štedionica, prevezenih u 26 kamiona u tadašnje arhivsko spremište Slavetić. Predavatelj je knjige

¹¹³ HR-HDA-620 NBJ CZ SLSP. Dosje: Banka braće Turković d.d. Zagreb, Dopis ur.br. XII/3 Likv. st. posl. Pr/pt.

¹¹⁴ Narodna banka FNRJ. Centrala za NRH u Zagrebu izdala je 10. ožujka 1958. dr. Dušanu Popoviću, odvjetniku iz Beograda tzv. Prijenosnu ispravu, kojom mu potvrđuju da je u cijelosti isplatio svojevremeno kupljene nekretnine Banke braće Turković u iznosu od 195.000 dinara, te da na temelju te isprave može provesti uknjižbu prava vlasništva na svoje ime. Vidi: *Isto*. Prijenosna isprava od 10. ožujka 1958. godine.

¹¹⁵ *Isto*. Rješenje I. zemljišnoknjižnog odjela Kotarskog suda u Zagrebu br. Z. 2961/58. od 19. travnja 1958. godine.

¹¹⁶ *Isto*. Iskaz banaka u likvidaciji sa teritorija NR Hrvatske, kojih se likvidacija vodi u Službi likvidacije starih poslova, Zagreb, 1960/1976. godine.

popisao po svežnjevima s graničnim godinama u tzv. "Zajedničkom radnom i općem arhivu".¹¹⁷ Arhivsko gradivo predano HDA čini ukupno 9 knjiga, i to: glavna knjiga (1937-1946), saldakonti (1930-1945) (3 knjige), *conto pro diversi* (1932-1945), dnevnik (1944-1946) i dnevnik uložaka (1930-1933), knjiga uložaka (1930-1945) i knjiga blagajne (1942-1947). Od navedenih 9 knjiga strukturiran je arhivski fond pod nazivom HR-HDA-572 Banka braće Turković d.d. u Zagrebu (1919-1948).¹¹⁸ Podatci o djelovanju banke nalaze se i u arhivskim fondovima HR-HDA-151 Savska banovina. Odjeljenje za trgovinu, obrt i industriju (1929-1939); HR-HDA-152 Savska financijska direkcija u Zagrebu – Zagreb (1929-1939); HR-HDA-215 Ministarstvo državne riznice Nezavisne Države Hrvatske – Zagreb (1941-1945) i HR-HDA-620 Narodna banka Jugoslavije. Centrala u Zagrebu. Služba likvidacije starih poslova – Zagreb (1945-1972).

6. Zaključak

Cilj ovog rada prikaz je ustroja, poslovanja i likvidacije Banke braće Turković d.d. Zagreb (1919. – 1948.). Banka je osnovana u siječnju 1919. kao privatna banka braće dr. Vladimira, Davorina i Velimira Turkovića pod nazivom Bankarska radnja braća Turković sa sjedištem u Zagrebu. Tvrtka je bila javno trgovačko društvo, a javni članovi bili su navedena braća Turković. U listopadu 1920. pretvorena je banka u dioničarsko društvo pod nazivom Braća Turković, bankarska radnja d.d. Zagreb. Treba napomenuti da u tom slučaju uopće nije bila riječ o banci u klasičnom smislu, nego o jednom poduzeću kod kojeg su dioničari i glavni dužnici bili baruni braća Turković. U svibnju 1922. stupio je zavod u užu interesnu zajednicu s Prvom hrvatskom štedionicom u Zagrebu, koja je početkom 1935. godine posjedovala 25 % dionica, dok je tvrtka Banac imala 15 %, a braći Turković preostalo je 60 % dionica. Banka se bavila redovnim bankarskim poslovima i financijskim operacijama obitelji Turković. Osim toga obavljala je prodaju belgijskih automobila, motocikala i bicikala. Godine 1941. banka mijenja naziv u Banka braće Turković d.d. Zagreb.

Propast Banke braće Turković d.d. Zagreb počinje općom ekonomskom krizom kada je, uslijed poremećaja kreditnih odnosa, došla u poteškoće prilikom naplaćivanja svojih potraživanja i unovčavanja ostale aktive. Uslijed takvih prilika, otkazivanje i dizanje uloga događalo se u puno većoj mjeri nego obično. Poslovanje banke znatno se smanjilo, da bi vrlo brzo počela poslovati s gubitkom. Imobilitet banke dolazio je uglavnom od tuda što je od svih sredstava banke 80 % plasirano u angažman braće Turković. Taj angažman bio je zaleđen, jer je bila riječ dijelom o veleposjedu koji je došao pod udar agrarne reforme, a dijelom o drugim neren-tabilnim nekretninama. Drugi razlog za imobilitet bila je činjenica da je preko 95

¹¹⁷ Knjiga akvizicija Hrvatskog državnog arhiva, br. 15/1966.

¹¹⁸ Lajnert, S. Sumarni inventar za fond HR-HDA-572. Banka braće Turković d.d. u Zagrebu (1919-1948), Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 2011.

% mjenbenih potraživanja banke bilo u reeskontu. Zbog toga se, temeljem čl. 5. Zakona o zaštiti zemljoradnika i o stavljanju na snagu pojedinih propisa Zakona o izvršenju i obezbeđenju od 19. travnja 1932., banka obratila ministru trgovine i industrije s molbom da im se izda uredba sa zakonskom snagom u cilju reguliranja rokova isplate uloga i drugih obveza, kao i donošenja drugih mjera radi osiguranja ulagača i drugih povjerilaca. Imajući u vidu da je banka, čija je aktiva bila veća od pasive, samo zbog takvog razvoja događaja došla u težak položaj, a rigorozna primjena redovnog zakonodavstva imala bi izuzetno pogubne posljedice za ulagače i ostale vjerovnike zavoda, ministar trgovine i industrije smatrao je da bi trebalo izići u susret njihovoj molbi za odlaganjem plaćanja. U vezi sa zaštitom, ministar trgovine i industrije postavio je 10. prosinca 1932. i svojeg komesara (povjerenika) pri tvrtki Braća Turković, bankarska radnja.

Budući da se financijske prilike u banci nisu promijenile na bolje od trenutka kada im je 1932. odobrena odgoda plaćanja, rukovodstvo banke zatražilo je ponovnu odgodu plaćanja. Na molbu tvrtke Braća Turković, bankarska radnja d.d. u Zagrebu od 2. ožujka 1934., ministar trgovine i industrije donio je 11. ožujka 1935. rješenje da se navedenoj banci odobri: odlaganje plaćanja na 6 godina, kamatna stopa na stare uloge na štednju i po tekućim računima od 2 % bruto godišnje počevši od 2. ožujka 1934., te financijske olakšice navedene u Uredbi o zaštiti novčanih zavoda i njihovih vjerovnika. Sve navedene mjere nisu pomogle, tako da banka uistinu nije poslovala još od godine 1932., otkako je došla u poteškoće. Zavod se zbog toga godinama nalazio u tihoj likvidaciji.

S obzirom na plansku likvidaciju privatnih novčarskih zavoda, u socijalističkoj Jugoslaviji je 21. rujna 1946. određena likvidacija zavoda, koja je završena 5. srpnja 1948. godine. Na temelju završne likvidacijske bilance spomenute banke, odobrene 25. lipnja 1948. po Ministarstvu financija NR Hrvatske, iz imovine likvidirane banke podmireni su troškovi likvidacije i javna davanja, a ulagači, vjerovnici i dioničari nisu uopće podmirivani, jer za to nije više dostajala imovina banke.

Možemo zaključiti da je Banku braće Turković u socijalističkoj Jugoslaviji zadesila sudbina svih privatnih novčarskih zavoda. Naime, jugoslavensko se vodstvo, gradeći novo, socijalističko uređenje, odlučilo za državno vlasništvo i centralizaciju svih političkih, privrednih i društvenih funkcija. Čak i da je Banka braće Turković uspješno prebrodila veliku ekonomsku krizu u koju su upali većinom svi novčarski zavodi, to joj ne bi pomoglo jer se, s obzirom na sveopću centralizaciju privrede i podržavljenje svih značajnih privrednih resursa, njezina likvidacija jednostavno nije mogla izbjeći.

Izvori

- Compass : finanzielles Jahrbuch. Jugoslavien* (Wien ; Zagreb). 64(1931).
- HR-HDA-151 Savska banovina. Odjeljenje za trgovinu, obrt i industriju (1929-1939).
- HR-HDA-152 Savska financijska direkcija u Zagrebu – Zagreb (1929-1939).
- HR-HDA-215 Ministarstvo državne riznice Nezavisne Države Hrvatske – Zagreb (1941-1945).
- HR-HDA-620 Narodna banka Jugoslavije. Centrala u Zagrebu. Služba likvidacije starih poslova – Zagreb (1945-1972).
- Hrvatski kompas, financijalni ljetopis za 1913./14. o poslovanju privrednih institucija: banaka, štedionica, zadruga, industrialnih, parobrodarskih i inih trgovačkih poduzeća u Hrvatskoj, Slavoniji, Dalmaciji, Istri, Kranjskoj, Koruškoj, Štajerskoj, Bosni i Hercegovini, uz dodatak nekih novčanih zavoda u Ugarskoj, Srbiji i Crnoj Gori.* Zagreb: vlastita naklada Adalbert Kunst i Donat M. Strozzi, 1913.
- Knjiga akvizicija Hrvatskog državnog arhiva, br. 15/1966.
- Narodne novine* (Zagreb). 129(1878), 36(1919), 180(1920), 283(1920), 288(1920).
- Narodne novine : službeni list Banovine Hrvatske* (Zagreb). 291(1940).
- Narodne novine : službeni list Kraljevske banske uprave Savske banovine* (Zagreb). 290(1936).
- Narodne novine : službeni list Narodne Republike Hrvatske* (Zagreb). 130(1946), 134(1946), 48(1948), 50(1948), 58(1948), 71(1948), 79(1948), 91(1949).
- Narodne novine : službeni list Nezavisne Države Hrvatske* (Zagreb). 30(1941), 82(1941), 84(1941), 145(1941), 201(1941), 83(1942), 99(1942), 122(1942), 124(1942), 19(1944).
- Sbornik zakonah i naredabah valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju* (Zagreb). (1877), str. 525-550, 555-567.
- Službene novine Kraljevine Jugoslavije* (Beograd). 91(1932), 199(1932), 284(1932), 272(1934).
- Službene novine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca* (Beograd). 94(1929).
- Službeni list Demokratske Federativne Jugoslavije* (Beograd). 87(1945).
- Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije* (Beograd). 57(1946), 78(1946), 88(1946), 102(1946), 96(1947), 3(1948).

Literatura

- Ekonomski leksikon.* Beograd: Savremena administracija, 1975.
- Giler, O. B. Formiranje arhivskog fonda na nivou federacije iz oblasti bankarstva. *Arhivist: časopis saveza arhivskih radnika Jugoslavije i arhiva u SFRJ* (Beograd). 32, 1-2(1982), str. 135.

Klaić, B. *Rječnik stranih riječi : tuđice i posuđenice*. Zagreb : Nakladni zavod Matice Hrvatske, 2001.

Lajnert, S. Jastrebarska dionička štedionica u Jastrebarskom: ustroj, djelovanje i likvidacija (1894-1948). *Arhivski vjesnik* (Zagreb). 58 (2015), str. 122-139.

Lajnert, S. Sumarni inventar za fond HR-HDA-572. Banka braće Turković d.d. u Zagrebu (1919-1948), Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 2011.

Tomašević, J. *Novac i kredit*. Zagreb : vlastito izdanje, 1938.

Summary

THE BROTHERS TURKOVIĆ BANK PLC. ZAGREB (1919-1948)

The paper examines organization, business activities and liquidation of the Brothers Turković Bank Plc. dating back from 1919 when the bank was established until 1948 when it was liquidated. The bank was originally established in January 1919 as a privately owned bank by brothers Vladimir, Davorin and Velimir Turković under the name the Bank Office of Brothers Turković in Zagreb. The company was a public trade association, and the aforementioned brothers Turković were public members. In October 1920 the bank was converted into public limited company and named the Brothers Turković Bank Office Plc. Zagreb. In May 1922 the bank entered a close community of interests with the First Croatian Savings Bank, which owned 25 percent of the shares in the beginning of 1935, while Banac company owned 15 percent, and brothers Turković owned the remaining 60 percent of the shares. The bank was conducting regular banking business and financial operations of Turković family. It was also selling Belgian cars, motorcycles and bicycles. The demise of the Brothers Turković Bank Plc. Zagreb came with global economic crisis when it was unable to collect its receivables and monetize other assets due to disrupted debtor-creditor relationships. Owing to these circumstances, people were cancelling and collecting their shares more than usual. Bank's business decreased significantly and soon it started to lose money. The Brothers Turković Bank had not conducted business ever since 1932 when it was befallen by difficulties. For many years the bank had remained in silent liquidation. The bank's liquidation was decided on September 21, 1946, as a part of planned abolition of privately owned financial institutions in Socialist Yugoslavia, and completed on July 5, 1948.

Keywords: *Brothers Turković, bank office Plc. Zagreb, Brothers Turković Bank Plc. Zagreb, organization, general assembly, directorate, supervisory board, balance, economic crisis, liquidation*

Translated by Marija Marošević